

YMPÄRISTÖKASVATUS PÄIVÄKODEISSA – AATTEESTA TOIMINNAKSI

Salla Salenius, Emilia Uusitalo
Opinnäytetyö, kevät 2016
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK) + lastentar-
hanopettajan kelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Salenius, Salla

Uusitalo, Emilia

Ympäristökasvatus päiväkodissa - aatteesta toiminnaksi

Kevät 2016, 63 sivua, 2 liitettä. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalian koulutusohjelma, sosionomi (AMK) + lasten-tarhanopettajan kelpoisuus.

Opinnäytetyön tavoitteena oli edistää kestävän kehityksen kasvatusta ja ympäristökasvatusta päiväkodeissa. Tarkoituksena oli selvittää, miten ympäristökasvatus toteutuu ja miten sitä tulisi edistää pienen eteläsuomalaisen kunnan päiväkodeissa. Haastattelussa varhaiskasvattajilta kysyttiin, miten he toteuttavat työssään kestävää kehitystä ja ympäristökasvatusta ja mitä kehitettävää siinä olisi heidän mielestään.

Aineisto on kerätty teemahaastatteluilla, haastatteleamalla yhtätoista (11) varhaiskasvattajaa kolmesta eri päiväkodista. Haastattelut suoritimme syksyllä 2015. Opinnäytetyömme on kvalitatiivinen ja analyysimenetelmänä on laadullinen sisällön analyysi, joka tutkii kielellisen aineiston sisällön merkitystä. Analysoimme kerätyn aineiston kolmen tutkimusongelman pohjalta hyödyntäen aineistolähtöistä sisällön analyysiä. Selvityksemme tueksi haastattelimme asiantuntijoita Suomen ympäristöopistosta, Suomen Ladusta ja Helsingin ympäristökeskuksesta, kysyäksemme heidän ajatuksiaan kestävän kehityksen- ja ympäristökasvatuksen toteutumisesta ja tämän hetkisestä tilasta päiväkodeissa Suomessa.

Lähes kaikilla varhaiskasvattajilla on ollut lapsuudessaan positiivisia luontokokemuksia, jotka ovat vaikuttaneet heidän luontosuhteeseensa. Tällä hetkellä ympäristökasvatustoiminta riippuu pitkälti työyhteisön ja varhaiskasvattajien henkilökohtaisista motivaatioista ja tavoitteista. Kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä että kestävän kehityksen kasvatusta on tärkeää ja he pyrkivät toteuttamaan sitä työssään. Vaikka toiminta on suunnitelmallista, ympäristökasvatus pääsääntöisesti tulee luonnostaan. Tärkeimpinä ympäristökasvatuksen toimintoina oli ulkoilu lähiympäristössä, kierrätys, uusiokäyttö sekä luonnonmateriaalien käyttö askarteluissa. Kestävän kehityksen periaatteiden huomioiminen kaikissa päiväkodin toiminnoissa toteutuu mallioppimisen, kokemisen ja osallisuuden kautta. Ympäristökasvatuksen toteutuminen todettiin teemahaastatteluissa erittäin tärkeäksi asiaksi osana päiväkodin toimintaa nimenomaan siten, että se myös osattaisiin tiedostaa ja että se sisällytettäisiin varhaiskasvatuksen suunnitelmaan. Toivottiin lisää ympäristötietoutta koulutusten kautta, jotta varhaiskasvattajat voisivat kehittää ammatillista osaamista ympäristökasvatuksessa.

Asiasanat: Ympäristökasvatus, kestävä kehitys, luontosuhde, varhaiskasvatus, osallisuus.

ABSTRACT

Salenius, Salla and Uusitalo, Emilia.

Environmental education in daycare - ideas into action.

63 p., 2 appendices. Language: Finnish, Spring 2016. Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services, Option in Social Services and Education. Degree: Bachelor of Social Services

The aim of this study was to contribute to sustainable development, education and environmental education in day care centers. The aim was to find out how environmental education is implemented and how it should be promoted in a small southern Finnish municipal day care centers. The interviews of early childhood educators were asked how they carry out their work for sustainable development and environmental education and what should be improved in their opinion.

The data was collected interviewing by themes. Eleven early childhood educators from three different day care centers took part in interviews. The interviews were conducted in the autumn of 2015. The project was carried out with qualitative methods and the analysis method was a qualitative content analysis which examines the importance of the linguistic content of the data. This thesis was implemented in cooperation with the Environmental School of Finland, The outdoor Association in Finland and the Helsinki Metropolitan Area Reuse Centre Ltd.

As results, early childhood educators stated that environmental education is realized daycares groups on a weekly basis. Almost everyone has positive childhood nature experiences that have had an effect on their relationship with nature. Environmental education activities depend on the community and early childhood educator's personal motivation and objectives. All the interviewees' opinion was that the Education for Sustainable Development is important and they seek to implement it in their work. Although the operation is planned, the environmental education comes by nature. The most important environmental education activities are: outdoor activities in the surrounding area, recycling, re-use and the use of natural materials in crafting. Principles of sustainable development are taken into account in day care center operations from learning, participation and experiencing points of views. Based on theme interviews the environmental education was very important topic in daily activities and awareness that it could be part of the early childhood education plan came up. The interviewees hoped more environmental awareness based on education so they could develop their own environmental education activities in daycares.

Keywords: Environmental education, sustainable development, relationship with nature, early childhood, participation

Pienen roskan heitin.

Ei sen kummempaa.

Jälkiäni peitin.

Ketä kiinnostaa?

Pieni roska yksi,

aivan mitätön,

tulee löydetyksi

alta röykkiön.

Ohut, kevyt aivan

käärepaperi.

Kuka näkee vaivan?

Kuka huomaisi?

Yksi karkin kuori

– totta onko se?

Niistä kasvaa vuori

kaatopaikalle.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	7
2 VARHAISKASVATUS.....	10
2.1 Varhaiskasvatuksen sisällölliset orientaatiot.....	11
2.2 Varhaiskasvatusta ohjaavat lait	12
3 YMPÄRISTÖKASVATUS VARHAISLAPSUUDESSA	14
3.1 Ympäristöetiikka	15
3.2 Vihreän lipun toiminta edistämässä ympäristöystävällisyyttä päiväkodeissa	16
3.3 Metsäpäiväkodit	17
4 LAPSILÄHTÖISYYS	19
5 YMPÄRISTÖKASVATUKSEN NYKYINEN TILA SUOMEN PÄIVÄKODEISSA	21
5.1 Suomen ympäristöopisto	21
5.2 Suomen latu.....	24
5.3 Pääkaupunkiseudun Kierrätyskeskus Oy	26
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	27
6.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tavoitteet	29
6.2 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	30
7 KESKEISET TUTKIMUSTULOKSET KOHTAAVAT TEORIAN	32
7.1 Luontosuhde ja merkittävät elämäkokemukset	32
7.2 Kestävän kehityksen ja ympäristökasvatuksen näkyvyys omassa päiväkodissa...34	
7.3 Päiväkodissa toteutetun ympäristökasvatuksen merkitys lapselle	36
7.4 Kestävän kehityksen kasvatuksen ja ympäristökasvatuksen edistäminen päiväkodissa	40
7.5 Palmerin puumallin soveltaminen tuloksiin – varhaiskasvattajien käsityksiä päiväkotien ympäristökasvatuksen sisällöistä	43
7.6 Ympäristökasvatuksen merkitys lapselle – tuloksista tiivistetysti	46

7.7 Kestävän kehityksen ja ympäristökasvatuksen edistäminen päiväkodeissa.....	46
8 KESTÄVÄN KEHITYKSEN JA YMPÄRISTÖKASVATUKSEN KEHITTÄMINEN KUNNISSA	47
8.1 Kestävän kehityksen kasvatuksen edistäminen Espoossa	48
8.2 Varhaiskasvatuksen suunnitelmallinen KEKE-toiminta	49
8.3 Johtajuuden merkitys toiminnan suunnittelussa ja tavoitteiden toteutumisessa ...	50
8.4 LYKE- verkosto	51
9 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET	53
LÄHTEET.....	57
LIITE 1 Teemahaastatteluiden kysymykset.....	62
LIITE 2 Asiantuntijahaastatteluiden kysymykset	63

1 JOHDANTO

Ihmiset kuluttavat tällä hetkellä jo kolmanneksen enemmän, mitä luonnon kapasiteetti kestää. Kun ihmiskunta aiheuttaa ylikulutuksen johdosta velkaa maapallolle, otamme samalla velkaa seuraavilta sukupolvilta. Maailman ylikulutuspäivä on päivä, jona vuositain ihmisten ekologinen jalanjälki ylittää maapallon yhteenlasketun ekologisen tuotantokyvyn eli biokapasiteetin, siis kyvyn tuottaa uusiutuvia luonnonvaroja ja käsitellä fossiilisten polttoaineiden käytön aiheuttamia kasvihuonepäästöjä. Puhuminen koko ihmiskunnan kulutuksesta on harhaanjohtavaa, sillä kulutus on jakautunut maapallolla epätasaisesti. Jos jokainen maapallon asukas kuluttaisi saman verran kuin keskimääräisesti suomalainen, tarvitsisimme kaksi ja puoli maapalloa. (Maan ystävät 2013.) Maailman ylikulutuspäivä, on päivä jona olemme käyttäneet kyseiselle vuodelle varatut luonnonvarat, päivä oli vuonna 2011 27. syyskuuta, viime vuonna se oli 19. elokuuta ja tänä vuonna 13. elokuuta. Tarvitaan kaksinkertainen määrä metsiä sitomaan kaikki fossiilisten polttoaineiden aiheuttamat hiilipäästöt, jotta ilmakehän hiilidioksidipitoisuus ei nousisi ja kiihdyttäisi ilmastonmuutosta. (WWF 2015.)

Tulevat sukupolvet joutuvat tahtomattaan ottamaan vastaan kaikki seuraukset, jotka nykyinen sukupolvi jättää jälkeensä. Nyt on viimeistään tärkeää alkaa ottaa vastuuta luonnon monimuotoisuuden säilymiseksi sekä ilmaston lämpenemisen estämiseksi tai sen hidastamiseksi. Bardyn mukaan tie ekososiaaliseen yhteiskuntaan kulkee hyvinvointiyhteiskunnan kautta. Jotta saavutettaisiin kestävä elämänmuoto, on tehtävä yhteistyötä kaikilla yhteiskunnallisilla tasoilla. Varhaiskasvatuksesta korkeakouluopetuksen on edistettävä ympäristötietoisuutta ja sosiaalista oikeudenmukaisuutta. Ekologinen hyvinvointivaltio on valtio, jossa energiamuodot, elämäntavat, kuluttaminen, jätehuolto, kestävä kehitys, liikkuminen, verotus ja poliittinen aate muodostavat yhdessä monipuolisesti kestävämmän strategian. (Pekkarinen 2011, 44–45.)

Luonnon köyhtymisellä on vakavat taloudelliset ja sosiaaliset seuraukset. Luonnon tasapainon ja sen ihmiskunnalle tarjoamien ekosysteemipalvelujen järkkäminen on uhka myös ihmisten hyvinvoinnille. Elämäntapamuutosta on tapahduttava, jotta pystyisimme vastaamaan paremmin luonnonvarojen kestäväen käytön periaatteita. Suomen kehityspoliittikka pyrkii tukemaan ympäristönsuojelua, luonnon monimuotoisuuden säilyttämistä

ja luonnonvarojen kestävää käyttöä siten, että elämän perusedellytykset säilyvät myös tuleville sukupolville. Tämä muutos vaatii ihmisiltä uudenlaisia arvoja ja uudenlaisia valmiuksia toimia. (Ulkoasiainministeriö 2015.) Ihmisen arvojen ja elämäntapojen muotoutumiselle otollisinta aikaa on varhaislapsuus. Varhaislapsuus on merkityksellistä aikaa, sillä silloin rakentuvat asenteet ja tuleva suhde ympäristöä kohtaan. (Nykänen & Kinnunen 1992, 3.)

Meidän mielestämme tämän työn aihe on yhteiskunnallinen ja tärkeä. Toinen meistä on opiskellut kestävää kehitystä Laurea ammattikorkeakoulussa ja havainnut jo silloin, että ympäristökasvatusta kaikenikäisille pitäisi lisätä. Esimerkiksi lasten kiinnostus ulkoilusta ja luonnossa liikkumisesta on ehkä osaksi jäänyt sisätiloissa olevien toimintojen, leikkien ja tietokonepelien varjoon. Lapsiperheiden ajankäyttöä kuvaavassa Väestöliiton perhebarometrissä 2011 (THL 2015) todetaan, että kymmenessä vuodessa liikuntaan ja ulkoiluun sekä sosiaaliseen kanssakäymiseen käytetty aika on vähentynyt sekä tytöillä että pojilla. Lasten ja nuorten sisällä olo näyttää hienoisesti lisääntyneen 1990-luvun lopulta tähän päivään. (THL 2015.)

Opinnäytetyömme aiheena on ympäristökasvatus päiväkodeissa. Haastattelimme pienen eteläsuomalaisen kunnan varhaiskasvattajia ja tutustuimme monipuolisesti eri tutkimuksiin. Haastattelimme ympäristöalan asiantuntijoita siitä, miten ympäristökasvatusta olisi hyvä toteuttaa päiväkodeissa. Ajatuksena oli saada selville onko tarpeellista, että ympäristökasvatus on mukana varhaiskasvatusta ohjaavissa oppaissa, kuten varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa.

Opinnäytetyön kohderyhmänä ovat varhaiskasvattajat. Selvitimme, miten ympäristökasvatus toteutuu pienen eteläsuomalaisen kunnan päiväkodeissa. Selvitimme miten päiväkodeissa on määritelty ympäristökasvatus varhaiskasvatuksessa sekä miten yhteisöt ja työntekijät sen tulkitsevat. On tärkeää selvittää keinoja, jolla saadaan päiväkoteihin ympäristökasvatusta käytännössä toteutetuksi, pysyväksi ja näkyväksi, siten että se ei jäisi vain pelkäksi ideologiaksi. Ympäristökasvatuksella on suuri merkitys varhaislapsuudessa rakentuvaan ajattelutapaan ja asenteisiin. Mitä asioita pitäisi kehittää, jotta ympäristökasvatus toteutuisi kaikissa päiväkodeissa? Sijaisuuksia ja harjoitteluja päiväkoteihin tehdessämme havaitsimme, että jo pelkästään kierrätys on joissakin päiväkodeissa hoidettu heikosti. Olemme pohtineet, ovatko asenteet ja henkilökohtainen kiin-

nostus avainkysymyksenä parempaan ympäristötietoisuuteen ja kuinka paljon valtakunnalliset ja kunnan laatimat ohjeet vaikuttavat toimintaan. Olisi hyvä, jos varhaiskasvattajat näkisivät kestävä kehityksen kasvatuksen ja ympäristökasvatuksen merkittävänä ja luonnollisena osana varhaiskasvatusta, eivätkä taakkana ja kuormittavana tekijänä. Toivomme, että varhaiskasvattajat voisivat kehittyä ammatillisesti suuntaan, jossa aatteista tulisi tekoja ja että ne eivät olisi vain sanoja varhaiskasvatussuunnitelmassa. Meillä on tärkeä tehtävä viedä tietoa ympäristökasvatuksesta päiväkoteihin, joissa teimme haastatteluja. Veimme päiväkoteihin tietoa Suomen ympäristöopiston järjestämästä ympäristöalan erikoisammattitutkinnosta.

2 VARHAISKASVATUS

Ympäristökasvatuksen suunnitelma konkretisoituu päiväkodin toimintasuunnitelmaa tehtäessä. Suunnitelmaan sisältyy kaikki kestävä kehityksen kasvatuksen teemat, erilaiset hankkeet ja toiminta. Tällä hetkellä valtakunnalliset strategiset ohjausjärjestelmät tai hankkeet eivät sitoua toimijoita nostamaan kestävä kehityksen kasvatuksen merkitystä varhaiskasvatuksessa. Haasteena on, että kestävä kehityksen, kestävä kasvatuksen ja ympäristökasvatuksen teemoja ei ole liitetty varhaiskasvatuksen ohjaaviin asiakirjoihin riittävästi. Näin ollen yksittäiset kunnat ovat itse vastuussa ympäristökasvatuksen toteutumisesta varhaiskasvatuksessa. Kantavina voimina voidaan pitää yksittäisten kuntien arvoja ja tavoitteita sekä aiheeseen motivoitunutta ja innostunutta henkilökuntaa. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 150.)

Ensisijaisesti varhaiskasvatuksen tavoitteena on lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin edistäminen. Kun lapsi voi hyvin, hänellä on hyvät edellytykset kasvuun, oppimiseen ja kehittymiseen. Lapsen hyvinvointia edistetään vaalimalla lapsen terveyttä, toimintakykyä sekä huolehtimalla lapsen perustarpeista. Näkemys hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuudesta ohjaa kasvattajan toimintaa ja kasvattaja tiedostaa lapsen mahdollisuuden hyvään kasvuun ja oppimiseen. Kasvattajien tehtävänä on rakentaa ympäristö ja suunnitella toiminta, jossa on otettu huomioon lapsille ominaisin tapa toimia ja sisällölliset orientaatiot. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 17.) Oppiminen on lapselle kokonaisvaltainen tapahtuma, jossa lapsi haluaa oppia uutta, kerrata ja toistaa asioita ja jossa lapsi on synnynnäisesti utelias. Lapsi käyttää oppimisensa apuna aistejaan kohdatessaan uusia asioita. Kun lapsi saa toimia mielekkäällä ja merkityksellisellä tavalla, hän voi kokea oppimisen ja onnistumisen iloa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 15,18.)

Keskeiset sisällöt lapsen varhaiskasvatuksessa rakentuvat eri orientaatioihin, joilla korostetaan sitä, että tarkoituksena ei ole oppiaineiden sisältöjen opiskelu vaan sellaisten välineiden ja valmiuksien hankkiminen, joiden avulla lapsi pystyy vähitellen perehtymään, ymmärtämään ja kokemaan ympäröivän maailman monimuotoisia ilmiöitä. Eri orientaatioiden aiheet liitetään lasten lähiympäristöön. Lasten omilla kiinnostuksen koh-

teilla, tarpeilla ja paikallisilla olosuhteilla on merkityksensä yksittäisten konkreettisten sisältöjen valinnassa. (Lahden kaupunki 2005, 25.)

2.1 Varhaiskasvatuksen sisällölliset orientaatiot

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet kuvaavat lapsen varhaiskasvatuksen keskeisten sisältöjen rakentuvan orientaatioiden muodostaman kokonaisuuden varaan. Näitä ovat matemaattinen, luonnontieteellinen, historiallis-yhteiskunnallinen, esteettinen, eettinen ja uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio. Orientaatio käsitteenä merkitsee välineiden ja mahdollisuuksien hankinnan aloittamista, joiden avulla lapsi vähitellen perehtyy, ymmärtää ja kokee ympäröivän maailman monimuotoisia ilmiöitä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 26.)

Sisällöllisten orientaatioiden valinta ja muokkaaminen ovat ympäristö- ja tilannesidonnaisia. Kasvattajilla tulisi olla yleinen ikäkauteen sidonnainen opetusmenetelmä oppi ja kehitysvaiheisiin liittyvä tietämys, jonka perusteella he pystyvät valitsemaan ja muokkaamaan ympäristön mahdollistamia toimintamuotoja. Orientaatioiden aiheet, ilmiöt ja sisällöt tuleekin liittää lapsen lähiympäristöön, arkeen ja mahdollisimman konkreettisiin kokemuksiin, jotta lapsi voi havaintojensa pohjalta muodostaa omia käsityksiään ympäröivästä maailmasta. Varhaiskasvatuksessa matemaattista orientaatiota toteutetaan vertailemalla, päättelämällä ja laskemalla mahdollisimman konkreettisia, lapselle tuttuja asioita. Tilanteiden tulee olla leikinomaisia ja materiaalit, esineet sekä välineet lapselle kiinnostavia. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 27.) Lapsen lähiympäristö eri vuodenaikoiheen johdattaa luontevalla tavalla lasta havainnoimaan, tutkimaan ja kokeilemaan elollisen luonnon eri ilmiöitä. Eläimiä ja kasveja tutkien sekä erilaisia kokeellisia menetelmiä käyttäen lapsi perehtyy syy-seuraustyyppisiin vaikutussuhteisiin, joiden kautta luonnon ilmiöt ja niihin vaikuttavat tekijät avautuvat vähitellen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 28.)

Historiallis-yhteiskunnallinen orientaatio toteutuu lähiympäristöön ja kotiseudun nähtävyyksiin sekä kohteisiin tutustumalla. Esineiden ja dokumenttien avulla lapselle muodostetaan kuvaa menneisyydestä ja nykyisyydestä. Vanhemmat ihmiset, lasten vanhemmat, lapset itse sekä sadut ja tarinat luovat yhdessä siltaa menneen ja nykyisyyden

välille. **Esteettien** orientaatio avautuu monitahoisena käsittäen niin havaitsemisen, kuuntelemisen, tuntemisen ja luomisen kuin kuvittelun ja intuition. Tavoitteena on, että lapsi muodostaa omakohtaisen kuvan kauneudesta, harmoniasta, melodiasta, rytmistä ja tyylistä jännityksen sekä ilon kautta, jolloin lapsen arvostukset, näkemykset ja asennoituminen alkavat hahmottua. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 28.) **Eettinen** orientaatio tarkastelee arvomaailman kysymyksiä. Arkipäivän tilanteissa käsitellään oikeaa ja väärää, hyvää ja pahaa, totuutta ja valhetta. Oikeudenmukaisuuden, tasa-arvon, vapauden ja kunnioituksen kysymyksiä pohditaan lapsen kehitystaso huomioon ottaen. Lapsen pelkoja, ahdistusta sekä syyllisyyttä käydään läpi, jotta hänen turvallisuudentunteensa kasvaisi. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 28–29.) **Uskonnollis-katsomukselliseen** orientaatioon kuuluvat uskonnolliset, hengelliset sekä henkiset asiat ja ilmiöt. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa sovitaan yhdessä vanhempien kanssa uskontokasvatuksen lapsikohtaisesta sisällöstä, jonka perusteella uskonnon ja katsomuksen perinteisiin, käytäntöihin ja tapoihin perehdytään. Samalla lasta lähellä oleviin uskontoihin ja tapoihin tutustutaan. Hiljaisuuteen ja ihmettelyyn, kyselyyn ja pohdintaan annetaan lapselle mahdollisuuksia, jolloin lapsen herkkyyttä ja kykyä ymmärtää sanatonta sekä symbolista kunnioitetaan, tuetaan ja vahvistetaan. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 29.)

2.2 Varhaiskasvatusta ohjaavat lait

Päivähoito on yhteiskunnan tarjoamaa varhaiskasvatustalveta, jota toteutetaan pääosin päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa. Lasten päivähoito on varhaiskasvatustalveta, jossa yhdistyvät lapsen oikeus varhaiskasvatukseen ja vanhempien oikeus saada lapselleen hoitopaikka. Päivähoitoa järjestetään laissa määriteltynä päiväkotihoidona, perhepäivähoidona, leikkitoimintana tai muuna päivähoitotoimintana. Päivähoito voi olla kunnallista tai yksityistä. Kunnat järjestävät päivähoitoa tarpeen mukaan eripituisena ja päivän eri aikoihin sijoittuvana toimintana. Palvelut voivat olla hyvinkin monimuotoisia vaihdellen muutamasta tunnista ympärivuorokautiseen hoitoon. Kaikilla alle kouluikäisillä lapsilla on Suomessa lakisääteinen oikeus saada vanhempien valinnan mukaan joko kunnallinen päivähoitopaikka tai kotihoidon- tai yksityisen hoidon tuki. (Laki lasten päivähoidosta 36/1973.)

Valtakunnallisesti lasten päivähoitoa ja esiopetusta ohjaavat lait ja asetukset, jotka määrittävät varhaiskasvatuksen sekä esiopetuksen toteutumisen. Kunnilla on omat kehittämisen painopisteet sekä varhaiskasvatuksen kehittämisen periaatteet. Kunnan varhaiskasvatussuunnitelman lähtökohtana ovat valtakunnalliset varhaiskasvatuksen perusteet. Jokaisessa kunnan yksikössä laaditaan oma suunnitelma, joka sisältää kuvauksen yksikön varhaiskasvatuksen hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuudesta sekä niiden toteutumisesta arjen kasvatuskäytännöissä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 7-10.)

Eduskunta on hyväksynyt päivähoitolain muutokset ja maahamme on säädetty varhaiskasvatuslaki. Nykyisen lain muutokset tulivat voimaan 1.8.2015. Hallituksen esityksen mukaisesti lasten päivähoidosta annetun lain nimike on muutettu varhaiskasvatuslaiksi. Varhaiskasvatuksen käsite otetaan käyttöön, ja lain tavoitteet on ajantasaistettu ja modernisoitu. Laissa korostetaan lapsen edun huomioimista päivähoitoa suunniteltaessa ja järjestettäessä. Uuden varhaiskasvatuslain esitysluonnos pitää sisällään uusia tehtäviä ja velvoitteita nykyiseen lainsäädäntöön verrattuna. Täysin uusina asioina esityksessä ovat säätäminen päiväkodin ryhmäkoosta, varhaiskasvatussuunnitelmasta, osallisuudesta, arvioinnista sekä yhteistyöstä. Valtakunnallisten perusteiden tullessa hyväksytyksi vuonna 2017, lasten varhaiskasvatussuunnitelmia voi ryhtyä laatimaan. Jokaisen lapsen yksilölliseen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan tavoitteet lapsen varhaiskasvatuksen toteuttamiseksi liittyen hänen kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin tukemiseen sekä mahdolliset tuen tarpeet ja lääkehoito. Tarkemmin suunnitelman sisällöstä määrätään valtakunnallisissa varhaiskasvatuksen perusteissa. Lakiin esitetään säädettäväksi Opetushallitukselle norminanto valtuutus varhaiskasvatussuunnitelman perusteista. Normi on kuntia velvoittava. Esitysluonnoksessa ei ole avattu konkreettisesti, miten ryhmäkokosäännös tulisi vaikuttamaan kuntien toimintaan ja talouteen. Lapsen yksilöllisen varhaiskasvatussuunnitelman osalta esitysluonnoksen säännös on tämän hetkistä säädöstä yksityiskohtaisempi kuin tämän hetkinen varhaiskasvatussuunnitelma. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2015, tiedote varhaiskasvatuslain voimaantulosta.)

3 YMPÄRISTÖKASVATUS VARHAISLAPSUUDESSA

Kestävän kehityksen kasvatusta sekä ympäristökasvatusta tukevat elinikäistä oppimista. Tämä kasvatuksellinen toiminta käynnistää oppimisprosessin, jossa yksilöiden tai yhteisöjen arvot, tiedot, taidot sekä toimintatavat muuttuvat kestävän kehityksen mukaiseksi. Monissa kotimaisissa sekä kansainvälisissä asiakirjoissa puhutaan kestävän kehityksen kasvatuksesta. Se sisältää kestävän kehityksen eri ulottuvuudet eli sosiaalisen-, ekologisen-, taloudellisen- sekä kulttuurillisen kestävän kehityksen. Kuitenkin monet toimijat esimerkiksi varhaiskasvatuksessa, käyttävät ympäristökasvatusta käsitettä. Ympäristökasvatusta käsittää ympäristön yhtäläillä laaja-alaisesti, kun kestävän kehityksen kasvatusta ja niitä käytetään yleisesti myös synonyymeinä. Suurin ero näitä kahta käsitettä verattessa on, että kestävän kehityksen kasvatuksessa keskitytään kaikkiin neljään ulottuvuuden osa-alueeseen, kun taas ympäristökasvatuksessa painotetaan kestävän kehityksen ekologista ulottuvuutta. Asiayhteys ratkaisee kunkin käsitteen käyttöönottoa, mutta molempia yhdistää sama tavoite, mikä on kestävän kehityksen edistäminen. (Pääkaupunkiseudun kierrätyskeskus Oy 2008.)

Chawlan ja Flander Cushing ovat todenneet tutkimuksessaan, että lapsuuden kokemukset luonnonmukaisessa ympäristössä ovat tärkeitä ympäristötietoiseksi ja myönteiseksi kasvamisessa. Merkittävien ympäristökokemusten ympärille kasvavat positiiviset ympäristöasenteet. (Chawla & Flanders Cushing 2007, 439.) Ympäristötietoisuuden osa-alueita ovat yksilön ympäristöön liittyvät taidot ja tiedot, positiiviset asenteet sekä motivaatio toimia ympäristömyönteisesti. Ympäristömyönteisyyttä on luovuus, kekseliäisyys sekä ymmärrys siitä, että toimintaa voi parantaa ja muuttaa jos se on ympäristön ja ihmisten kannalta perusteltua. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 22.)

Varhaiskasvatuksessa ympäristökasvattajien on hyvä muistaa, että pieniä lapsia ei pitäisi kuormittaa ympäristöongelmilla. Oppiminen ympäristöstä tarkoittaakin enemmän mahdollisuutta empatian kokemuksiin ja ympäristöstä huolehtimiskyvyn kehittymiseen sekä lapsen osallistaminen monipuolisesti kiinnostumaan eri tavoin ympäristöstään. Omakohtaisilla kokemuksilla on suuri merkitys oppimiselle ympäristöstä. Ympäristön puolesta toimiminen on sidoksissa kokemuksiin ja mallioppimiseen varhaislapsuudessa. Oppimisen kannalta on tärkeää, että sosiaalinen ympäristö on kiinnostunut lapsen ko-

kemuksista, mikä mahdollistaa lapselle osallisuuden tunteen. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 24–27.)

Ympäristökasvatuksen innoittamina monet tahot yksityisistä henkilöistä erilaisiin järjestöihin ja organisaatioihin ovat kehittäneet erilaisia ohjelmia ja ideoita opettajien ja varhaiskasvattajien käyttöön. Ympäristökasvatusta varhaislapsuudessa edistäviä toimintoja on muun muassa Vihreä lippu sekä metsäpäiväkodit. Metsäpedagogiikkaa toteutetaan nykyään hyvin laaja-alaisesti. Suomessa sitä esiintyy muun muassa Metsämörri-toiminnan muodossa sekä metsäpäiväkodeissa. Luonnossa kotonaan- päiväkotit Sotkan- kolo on toiminut Suomen Ladun Luonnossa kotonaan päiväkotien pilottipäiväkotina. Tämän tyyppinen toiminta on arvostettua ja sille on kysyntää. Sittenkin Suomessa on perustettu erilaisia metsäkerhoja ja metsäryhmäverkostoja sekä metsäpäiväkoteja ja metsäesikouluja. Tällaiset toiminnat antavat esimerkkiä ja levittävät positiivista sanaa ympäristökasvatuksesta varhaiskasvatuksessa sekä jakavat innostavaa materiaalia kaik- kien käyttöön. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 111.)

3.1 Ympäristöetiikka

Alkuperäinen luonto on ihmiselle vieras, hallitsematon asia, jota ihmiskeskeisessä nä- kemyksessä kutsutaan erämaaksi. Tällöin se nähdään ihmisen tarpeiden täyttäjänä. Ih- minen ymmärtää vain tarpeilleen mukautetun, geometrisesti toteutetun ja itselleen luo- dun luonnon. Ihmisnäkemysessä luonto on parhaimmillaan, kun se toteuttaa mahdolli- simman hyvin ihmisen tarpeita. (Vilka 1993, 22–23.) Ihmiskeskeisestä näkökulmasta ympäristöongelma on inhimillistä elämää häiritsevä tekijä, jolloin ympäristön pilaami- nen on häiritsevä tekijä jos haluaa nauttia turvallisesta, terveellisestä ja luonnonkauniis- ta elinympäristöstä. Toisaalta luontokeskeisestä näkökulmasta ympäristöongelma koe- taan koko maapallon elämää uhkaavana tekijänä. Ympäristöongelma on kulttuurinen, sillä ihmiset kokevat luonnon hyväksikäytön ja ympäristön kuormituksen erilailla. (Vilka 1993, 25–27.) Maapallo on moninainen, kuten myös Suomikin. Ihmisten ko- kemukset vaikuttavat heidän mielipiteisiinsä ja arvoihin.

Nämä asiat täytyy huomioida, kun laadimme haastattelukysymyksiä. Ihmiskeskeisen näkemyksen kautta uskomme, että pystytään paremmin vaikuttamaan ihmisiin unohtamatta kuitenkaan luontokeskeisyyttä.

Varhaiskasvattaja, joka pyrkii edistämään kestävästä kehitystä, on tietoinen omista arvoistaan, omasta kasvatuksesta ja oppimisen näkemyksestä sekä maailmankuvasta. Kestävän kehityksen kasvatuksen päämääränä on välittää arvoja, jotka edistävät maapallon elämän kunnioittamista. Kasvattajan toiminta vaalii asenteita, jotka tähtäävät opettamaan lapsille elämän kunnioittamista luomalla itselleen tasapainoisen tulevaisuuden oikeilla tavoilla ja asenteilla. Kestävä kehitys on arvokasvatusta, mikä lähtee päiväkodissa kasvattajasta, joka välittää innostuksellaan, asenteellaan sekä toiminnallaan arvoja lapsille ja työyhteisölle. (Parikka-Nihti 2011, 42.)

3.2 Vihreän lipun toiminta edistämässä ympäristöystävällisyyttä päiväkodeissa

Vihreä lippu on päiväkotien, koulujen, oppilaitosten sekä lasten ja nuorten vapaa-ajan toimijoiden kestävästä kehityksen ohjelma. Lisäksi Vihreä lippu on kansainvälinen kasvatustalon ympäristömerkki. Vihreä lippu on osa kansainvälistä Eco-Schools -ohjelmaa, joka toimii lähes kaikissa Euroopan maissa ja on laajenemassa myös muihin maanosiin. YK:n ympäristöohjelma UNEP suosittelee Vihreää lippua. Suomen Ympäristökasvatuksen Seura ry on kehittänyt Vihreä lippu -ohjelmaan omaan päivähoito- ja koulujärjestelmäämme sopivat toimintatavat ja materiaalit. Ohjelman kriteerit täyttävä osallistuja saa ohjelman tunnuksena toimivan vihreän lipun käyttöoikeuden. Suomessa Vihreä lippu -ohjelman suojelijana toimii kansanedustaja Pekka Haavisto. Vihreä lippu -ohjelman periaatteena on lasten ja nuorten osallisuus, he ovat aktiivisia toimijoita projektien suunnittelussa, toteutuksessa ja tulosten arvioinnissa. Periaatteena on ympäristökuormituksen vähentäminen, toiminnan jatkuva parantaminen sekä pitkäjänteinen ja suunnitelmallinen kehitys ja yhteistyö ympäröivän yhteiskunnan kanssa. (Suomen ympäristökasvatuksen Seura 2014.)

Julkishallinnolle Vihreä lippu on keino toteuttaa maamme kestävästä kehityksen strategioita. Kunnalle Vihreä lippu tuo huomattavia säästöjä mm. energiansäästön ja jätekus-

tannusten vähenemisen muodossa. Lisäksi Vihreä lippu tuo myönteistä julkisuutta ja auttaa rakentamaan ja välittämään kuvaa kestävän kehityksen huomioivasta kunnasta, maakunnasta tai valtiosta. Kasvattajille Vihreä lippu on oivallinen työkalu toteuttaa opetus- ja varhaiskasvatussuunnitelmien kestävän kehityksen sekä osallisuuden tavoitteita. Ohjelmaan osallistuvien kasvattajien mielestä Vihreän lipun tärkeä anti on sen koulu- ja päiväkotiyhteisöön tuoma aito yhteisöllisyys. Lasten ja nuorten vanhemmille Vihreä lippu näyttäytyy uusina ympäristö myönteisinä toimintatapoina, jotka välittyvät myös koteihin. (Suomen ympäristökasvatuksen Seura 2014.)

3.3 Metsäpäiväkodit

Metsäpedagogiikka on laaja-alaista toimintaa ja sitä toteutetaan eri maissa sovelletusti. Metsäpäiväkodit toimivat yleensä metsässä, nurmikolla tai rannalla. Ulkona pyritään olemaan säällä kuin säällä. Metsäpäiväkotien toiminnassa painotetaan luontosuhdetta, sosiaalisia taitoja, omia persoonallisia taitoja, erilaisia selviytymistaitoja, ongelmanratkaisutaitoja sekä tiimityötä. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 108–109.)

Metsäeskarissa metsän ja luonnon kunnioittaminen kannattelee ja vie toimintaa eteenpäin. Metsäeskarissa pienempi ryhmäkoko on ihanteellisempi ja mahdollistaa erilaista toimintaa. Kaikki toiminta ja tehtävät suunnitellaan siten, että ne voidaan toteuttaa metsässä ja ovat metsäaiheisia. Toiminnassa käytetään kaikkea mahdollista metsästä löydettyjä materiaaleja hyväksi muun muassa kirjainten ja numeroiden harjoittelussa. Oikeiden töiden tekeminen on tärkeää kuten esimerkiksi puukuormien purkaminen ja polttopuiden kantaminen. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 110.)

Suomen Ladun lasten parissa tapahtuvasta toiminnasta tärkein on Metsämörri-toiminta, jonka tavoitteena on edistää luonnossa liikkumista ja retkeilyä. Suomen Latu on valtakunnallinen keskusjärjestö, johon kuuluu 220 jäsenyhdistystä ja 78000 jäsentä. Järjestö kouluttaa, tuottaa materiaalia ja kehittää Metsämörri-toimintaa. Metsämörriohjaajaksi pääsee suorittamalla Metsämörriohjaajan peruskurssin, jonka jälkeen ohjaajalla on mahdollisuus saada tukea ohjaajien omasta yhdistyksestä ja syventää osaamistaan. Metsämörri-toimintaa voidaan järjestää varhaiskasvatuksessa, alakouluissa ja kerhoissa, joita

järjestävät Suomen Ladun jäsenyhdistykset, muut yhdistykset, seurat ja koululaisten iltapäivätoiminta. (Suomen Latu, Metsämörri.)

Metsämörri-toimintaa voidaan toteuttaa 1-12-vuotiaiden kanssa. Metsänuppuiset ovat alle kolmevuotiaita ja yhdessä aikuisen kanssa he tutustuvat luonnon ihmeisiin. Metsämyt-tyset ovat 3-4-vuotiaita, jotka leikkivät ja liikkuvat toisten lasten sekä aikuisten kanssa pienessä ryhmässä. Metsämörrejä ovat 5-8-vuotiaat, jotka seikkailevat tutustuen luon-toon. Metsävaeltajat ovat 7-12-vuotiaita, jotka opettelevat retkeilytaitoja ja retkeilevät lähiympäristössä. (Suomen Latu, Metsämörri.)

4 LAPSILÄHTÖISYYS

Lapsitutkimuksessa todetaan lasten osallisuuden tärkeys. Toimijuus ja osallisuus ovat keskeisiä käsitteitä lapsinäkökulmaisessa toiminnassa ja tutkimuksessa. Lasta halutaan ymmärtää oman elämänsä tekijänä, osallisena elämäänsä koskevissa tapahtumissa ja päätöksissä eikä vain aikuisten toiminnan kautta. Tämä toteutuu hyvin esimerkiksi leikkimaailmassa, jossa lasten ja aikuisten yhteistoiminta rakentuu. (Rainio 2012, 108.) Lapsi ei leiki oppiakseen, mutta oppii leikin kautta. Leikkien oppiminen on iloista ja elämänläheistä ja se tehdään aina lapsen ehdoilla. (Mannerheimin lastensuojeluliitto, Leikin merkitys lapselle.)

Aikuisella on suuri vastuu luoda oppimisympäristö, jossa lapselle annetaan mahdollisuus kokea omaehtoista tutkimista ja ihmettelyä omista kiinnostuksen kohteista sekä annetaan rauhaa keskittymiselle, tukee se lapsen spontaania tutkimus- ja oppimishalua. Kaiken lähtökohtana on kuitenkin aikuisen oma aito kiinnostus lapsen kysymyksiin. (Kangassalo, Karila & Virtanen 2000, 92.)

Lapsilähtöinen toiminta on osa ohjaavaa kasvatusta. Kasvattajan pitää omata herkkyyttä kohdata lapsi ja tämän yksilölliset tarpeet. Kasvattajalla on oltava silmää nähdäkseen lapsen kasvun ja kehittymisen tarpeet sekä lapselle merkitykselliset kokemukset. Pelkästään niiden havaitseminen ei kuitenkaan riitä, vaan kasvattajan on osattava hyödyntää näitä tietoja suunnitellessaan ja toteuttaessaan toimintaa lapsille. Tärkeää on, että kasvattaja ei tutustu pelkästään lapseen, vaan haluaa tietää hänen perheestään ja elämästään. Lapsilähtöisyyttä kasvattamisen peruslähtökohtana pitävä työntekijä, joka kunnioittaa lasta ainutlaatuisena yksilönä, jolla on omat ajatukset, tunteet, kehitystarpeet ja vahvuudet. Kasvattaja tukee lasta ja auttaa tätä kehittymään, hänen on luotettava lapsen omiin kykyihin. Lapsi on aktiivinen tekijä, tutkija, toimija ja leikkijä. (Järvinen, Laine, Hellman-Suominen 2009, 34–35.)

Lapsilähtöisessä toiminnassa on tärkeää, että aikuinen arvioi lapsen kiinnostuksen kohteet ja ottaa ne huomioon suunnitellussa toiminnassa. (Karlsson, Liisa 2012, 21.)

Lapsi oppii ja kehittää parhaiten oppimisvalmiuksiaan, kun hän saa vapautta tutkia ja yrittää, erehtyä ja korjata erehdyksiä. Tutkittavia asioita ovat kieli ja kommunikaatio, luonto ja ympäristö, matematiikka, kulttuuri ja taiteet, terveys ja liikunta sekä eettiset ja uskonnolliset kysymykset. Lapsen oppimisedellytyksiä tarkastellaan sekä lapsen että ympäristön näkökulmasta. Oppimistaidot liitetään lähinnä lapsen taitoihin, joiden kehittymistä ympäristö voi tukea. Lapsen oppimaan oppimista ja sitä edistävien taitojen kehittymistä voidaan tukea ja ohjata. On tärkeää löytää lapselle iän ja kehitystason mukainen eteneminen. (Kangassalo ym. 2000, 90–91.)

Lapsilähtöinen kasvattaja keskusteleo lapsen kanssa päivittäin, ja rohkaisee tätä kertomaan ajatuksiaan. Kasvattaja kuuntelee kiinnostuneesti ja aidosti, mitä lapsella on sanottavana, sekä ottaa tämän mielipiteet huomioon. Kasvattajan päätökset ovat johdonmukaisia ja niissä on otettu huomioon lapsen kulloinenkin kehitystaso. Lapselle on tarjottava mahdollisuuksia tutkia ja ihmetellä tekemiään johtopäätöksiä, sekä tarjota mahdollisuuksia tehdä aloitteita ja valita toimintojaan. (Järvinen ym. 2009, 36.) Lapsilähtöisyyttä pitäisi kuitenkin täsmentää siten, että kuka määrittelee ja millä perusteella. Mihin ratkaisuihin päädytään toiminnan kannalta, kun on arvioitu lapsen kiinnostuksen kohteet ja tarpeet. Lapset kertovat omista näkemyksistään ja aikuiset pohtivat mikä on lapsen kannalta oleellista, kasvattavaa ja kuitenkin lapselle turvallista toimintaa. (Karlsson 2012, 22.)

5 YMPÄRISTÖKASVATUKSEN NYKYINEN TILA SUOMEN PÄIVÄKODEISSA

Opinnäytetyömme aihe on ajankohtainen, mutta tietoa aiheesta ei kuitenkaan löydy kovin paljon. Ajattelimme jo olemassa olevan tiedon lisäksi hankkia ajankohtaista tietoa asiantuntija haastatteluiden avulla. Nämä haastattelut yhdessä teemahaastatteluiden ja teorian kanssa tukivat niitä ajatuksia, joita meillä oli aiheesta ennestään.

Opinnäytetyössämme halusimme saada selvennystä ympäristökasvatuksen tarpeesta osana varhaiskasvatuksen sisällöllisiä orientaatioita sekä miten ympäristökasvatuksen toteutumista päiväkodeissa voisi edistää. Haastattelimme Syklin kouluttajaa Anna Kettusta, Suomen ladun Projektipäällikköä Mari Parikka-Nihtiä sekä Helsingin kierrätyskeskuksen ympäristökasvattajaa Hanniina Mannerta. Kerroimme haastateltavillemme, että meitä kiinnostaisi ympäristöasiantuntijan näkökulma, siitä mitä varhaiskasvatuksen ympäristökasvatus pitäisi sisältää ja millä tavoin varhaiskasvattajia ohjataan ympäristökasvatuksessa. Tulemme pohtimaan yhteiskunnallisten tarpeiden kautta, miten ympäristökasvatusta tulisi toteuttaa ja miten sitä toteutetaan. Ajatuksena olisi saada ympäristökasvatusta levitettyä laajemmin koko Suomen alueelle.

5.1 Suomen ympäristöopisto

Suomen ympäristöopisto Sykli on valtakunnallinen kouluttaja ja kehittäjä sekä kansainvälisesti tunnettu. Omistajia ovat TTS Työtehoseura, Riihimäen Seudun Ammattikoulutussäätiö, Ympäristöteollisuus ja -palvelut YTP ry sekä Palvelualojen ammattiliitto PAM. Koulutuksia pidetään Syklin omissa tiloissa tai myös voivat tulla asiakkaan luokse. Syklin keskeisiä arvoja on asiakaslähteisyys, osaaminen, joustavuus ja kestävä kehitys. Visiona on olla edelläkävijänä työelämän kestävä kehityksen edistäjänä. Syklin koulutukset ovat korkeatasoisia, joista ilmenee kouluttajien vahva asiantuntijuus ja koulutusosaaminen. Koulutus on opetushenkilöstön täydennyskoulutusta ja osallistujille maksuton. Koulutus on Opetushallituksen rahoittamaa. Osallistujat vastaavat itse matka-, majoitus- ja ruokailukustannuksista. (Suomen ympäristöopisto 2012.)

Kestävä kehitys näkyy nykyään voimakkaasti varhaiskasvatussuunnitelmissa. Joskus se täytyy tulkita eri asiayhteyksistä, siten että kestävästä kehityksestä ei aina puhuta suoranaisesti vaan sen voi löytää esimerkiksi osallisuuden vahvistamisesta. (Kettunen 2015, henkilökohtainen tiedonanto.)

Kettunen kertoo, että Syklin opetuksen sisältö on hyvin osallistavaa. Ryhmä tuottaa itse paljon sisältöä ja koulutus luo puitteet tuomalla aiheet ja kysymykset. Kaikki tulevat yleensä hyvin mielellään koulutuksiin. Suurin koulutuksiin osallistuneista kunnista on Espoo, mutta koulutuksia on ympäri Suomea. Koulutuksiin tulevien varhaiskasvattajien määrä on koko ajan kasvava ja tällä hetkellä se on jopa suurin ympäristökasvatuksen koulutukseen osallistuvista ammattiryhmistä. Muita koulutukseen osallistuvia ryhmiä ovat opettajat sekä muut pienemmät koulutuksesta kiinnostuneet ammattiryhmät. Sykli tarjoaa myös erilaisia oppaita kuten esimerkiksi koulumetsäopas.

Kettunen kertoo, että ympäristökasvatuksen ja kestävä kehityksen kasvatuksen näkyvyys riippuu hyvin pitkälti arvomaailmasta. Esimerkiksi Espoossa ei rekrytoida ihmisiä jos ei sitoudu näihin arvoihin. Joskus saattaa kunnassa olla vain muutama tai jopa yksi innokas, joka haluaisi edistää kestävä kehitystä omassa kunnassaan. Tällöin hän saattaa lopulta nääntyä koko aiheen äärelle, kun hän ei saa tukea tarpeeksi. Parhaimmillaan Syklin koulutuksista saa ryhmästä apua siihen, miten saada muut innostumaan. Suomessa on vielä paljon kuntia, joissa ei ympäristökasvatus toteudu tietyn suunnitelman mukaan, jolloin se ei myöskään sisälly kunnan varhaiskasvatuksen suunnitelmaan. Ympäristökasvatuksen toteutumiseen perusarkei on kuitenkin tärkeintä eli sen ei tarvitse olla varhaiskasvattajien työtä kuormittavaa. Se myös perustuu omaan arvomaailmaan, miten päiväkodissa haluaa toteuttaa ympäristökasvatusta.

Ympäristökasvatuksen päällimmäisin tavoite on kestävä elämäntapa, ympäristökansalaisuus. Se on pienillä lapsilla pieniä ekotekoja, iloa ja ihmettelyä. Ekoteot ovat ympäristön puolesta toimimista. Ympäristökasvatukseen liittyy lasten kehittymisen kannalta niin paljon muitakin tärkeitä asioita. Liikunta, hyvinvointi ja motoriikan kehitys sekä kaikki mahdollinen, mitä ulkona voi tapahtua on yhteyksissä ympäristökasvatukseen. Yhteiskunnalta vaaditaan sitten isompia tekoja, mutta tietokaan ei aina lisää tekoja, sillä kaikki tekevät päivittäin jotain vastoin parempaa tietämystä. Näihin vaikuttaa hetken mielialat, erilaiset tekosyyt. Aina ei ole mahdollista tehdä ”kaikkea oikein”, mutta jos

pyrkii tekemään edes yhden ekoteon viikossa, niin sillä on merkitystä. Jos ihmiseltä puuttuu merkittävät elämäkokemukset, jotka olisivat vaikuttaneet hänen luontosuhteen kehittymiseen, saattaa ihminen kysyä, että miksi toimisi näin, koska ei koe sitä tärkeäksi, toteaa Kettunen.

Päiväkodin varhaiskasvattajilla on mielettömän tärkeä rooli varhaislapsuudessa, sanoo Kettunen. Varhaislapsuudessa syntyvät elämäkokemukset kantavat läpi koko elämän ja jos lapsi ei saa niitä vanhemmiltaan, ne voi vielä saavuttaa päiväkodissa. Luontosuhde voi syntyä myöhemminkin, mutta varhaislapsuudessa lapsi on luontaisesti hyvin kiinnostunut ja utelias, jolloin syntyy helposti ihmiselle tärkeitä valmiuksia myöhemmälle elämään. Lasten kiinnostus lähtee pienestä uteliaisuudesta ja se kasvaa sitä mukaa, kun lapsi oppii enemmän. Koulussa voidaan käsitellä ilmiöitä ja järjestyttäviä asioita, kun päiväkodissa taas pienille opetetaan yksinkertaisempia asioita muun muassa osallisuuden kautta. Lähiympäristön teemat ovat tärkeitä juuri siksi jos vanhemmat eivät koskaan vie luontoon lastaan. Sitä tapahtuu nykyään vielä paljon. Lapsi voi olla esimerkiksi jopa 8-vuotias, eikä ole koskaan käynyt luonnossa vanhempiensa kanssa. Jos tämä lapsi ei pääsisi päiväkodissakaan lähiympäristöä tutkimaan, häneltä puuttuisi kokonaan hyvin merkittäviä elämäkokemuksia. On paljon tutkittu sitä, että jotkut lapsuuden kokemukset kantaa läpi koko elämän ja monella myös vaikuttaa uravalintoihin ja omiin arvoihin.

Nykypäivänä on erittäin tärkeää päiväkodin toiminnassa, kun tuetaan kiireettömyyttä ja lapsen luontosuhdetta. Samalla ajatellaan tätä maapallon tilaa ja mitä kohti ollaan menossa, kun tätä palloa on vain yksi. Minkälaisia kansalaisia me kasvatetaan? Jos sitä ei koe merkitykselliseksi niin miksi toimintaa muuttaisi.

(Kettunen 2015, henkilökohtainen tiedonanto.)

Suomen ympäristöopiston, Syklin ympäristökasvattajan koulutusohjelma on tarkoitettu varhaiskasvattajana tai opettajana, nuorisotyössä tai järjestössä, työyhteisön ympäristövastaavana tai ekotukihenkilönä, neuvontatehtävissä ja ympäristökasvatuksessa työskenteleville. Koulutusohjelma tarjoaa taustatietoa, näkemystä ja käytännön menetelmiä ja työkaluja ympäristökasvatustyöhön. koulutusta toteuttavat pitkän linjan ympäristökasvattajat sekä kestävän kehityksen asiantuntijat.

Suorittavia tutkinnon osia on neljä:

- toiminnan kehittäminen kestäväällä tavalla
- työyhteisössä toimiminen
- ympäristökasvattajana toimiminen
- työnjohtajana toimiminen tai kehittämishankkeen toteuttaminen

Koulutuksen aikana laaditaan ympäristökasvatussuunnitelma ja kestävän kehityksen ohjelma esimerkiksi päiväkodille. Ympäristökasvatussuunnitelma selkeyttää sen, miksi ja millä tavoin ympäristökasvatusta toteutetaan. Kestävän kehityksen ohjelma konkretisoi arjen ekoteot käytäntöineen ja sen kehittämistyön. Ympäristökasvatuksen toimintaa arvioidaan aidoissa työtehtävissä. (Sykli Suomen ympäristöopisto 2015.)

5.2 Suomen latu

Asiantuntijana haastattelimme Suomen ladun Luokasta luontoon hankkeen koordinoijaa Parikka-Nihtiä. Ennen haastatteluja Kettunen ja Manner molemmat suosittelivat meille, että haastattelisimme Parikka-Nihtiä, jota kuitenkin olimme jo silloin haastattelemassa. Parikka-Nihdillä on varhaiskasvattajan tutkinto ja tämän takia otimme häneen yhteyttä asiantuntijahaastattelun merkeissä. Suomen Latu toteuttaa ympäristökasvatusta varhaiskasvatusikäisille Metsämörri-toimintana. Metsämörri on luonnon kunnioittamisen vertauskuva, joka opettaa lapsille luonnosta huolehtimista lapsen oman toiminnan kautta.

Muumien retkeilykoulussa perehdytään retkeily- ja luontoliikunnan taitoihin taitokorttien avulla. Suomen Ladun luonnossa kotonaan- toiminnan ydin on viettää kiireetöntä ulkoilmaelämää säällä kuin säällä, ulkoilla useita tunteja päivittäin ja retkeillä lähiluontoon vähintään kolme kertaa viikossa. Luonnossa kotonaan toiminnassa löydetään leikkivälineet ensisijaisesti luonnosta. Tavoitteena on mahdollistaa lapsen pitkäkestoisen leikin ja monipuolinen liikkuminen päivittäin. Aikuinen on lähellä lasta kunnioittaen hänen ainutlaatuisuuttaan. Toiminnassa vaalitaan kestävän elämäntavan arvoja, toiminnasta on mahdollisuus saada Luonnossa kotonaan- sertifikaatti.

Parikka-Nihti kertoo että ympäristökasvatus alkaa iholta ja näin ollen kaikki kasvattajat ovat myös esimerkillään ympäristökasvattajia – halusivatpa sitä tai eivät. Ympäristökasvatuksella ja kestäväan elämäntapaan kasvattamisella voidaan eheyttää koko varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen toiminta. Kestävä kehitys voidaan nähdä sateenvarjona kaikelle varhaiskasvatuksen toiminnalle.

Päiväkodista kouluun siirryttäessä olisi hyvä, että lapselle olisi muodostunut vahva luontosuhde, tätä kautta hän haluaa pitää huolta luonnosta. Jos lapsi ajattelee rakastavansa luontoa, ei hän halua sitä tuhota, tällä ajatuksella päästään jo pitkälle. Kestävä kasvatus lähtee varhaislapsuudesta, aikuisen mallin kautta. Jokainen henkilö on ympäristökasvattaja, halusipa sitä tai ei. Toiminta- ja ajattelutavat sisäistetään jo varhaislapsuudessa.

Ympäristökasvatuksen ja kestäväan kehityksen toteutumista päiväkodeissa voi tehostaa tekemällä niistä normeja. Koulun uusi opetussuunnitelma painottaa kestäväan elämäntavan merkitystä kaikessa toiminnassa. Parikka-Nihti toivoo, että tuleva valtakunnallinen varhaiskasvatussuunnitelma tulee noudattamaan opetussuunnitelman linjauksia. Arvo keskustelut tulisi nostaa merkittävään rooliin päiväkotien arjessa, ja arvokeskusteluja tulisi käydä yksiköissä säännöllisin väliajoin. Asenteet heijastavat arvojamme. Tarvitsemme koulutuksia tai aikaa pohdinnalle mitä arjen ympäristökasvatus tai kestävä elämäntapa päiväkodissa on. Kestäväan kehityksen ohjelma tulisi löytyä jokaisesta päiväkodista. Ympäristökasvatus ja kestävä kehitys lähtee jokaisesta henkilöstä itsestään - on nostettava aktiiviseen ajatteluun se mitä yksilölle merkitsee ympäristö ja kestävä tulevaisuus. Kestäväan elämäntapaa toteutetaan varmasti jossakin määrin kaikissa päiväkodeissa. Sillä monet päiväkodit toteuttavat saksalaisen Friedrich Fröbelin oppimis- ja kasvatuskäsitystä varhaiskasvatuksessa. Fröbeliläiseen kasvatukseen liittyy ympäristökasvatus erottamattomana osana, Fröbelin mukaan luonto on kasvatuksen innoittaja ja lapset oppivat ja kasvavat tarkkailemalla luontoa. On vain nostettava eri elementit aktiiviseen tietoisuuteen, miten mikin toiminta edistää kestäväan elämäntapaa, esim. sosiaalisten taitojen opettelu on varmasti päiväkotien arkea. (Parikka-Nihti 2015, henkilökohtainen tiedonanto.)

5.3 Pääkaupunkiseudun Kierrätyskeskus Oy

Kysyimme ympäristökasvattaja Mantereelta, mitä valmiuksia koulussa odotetaan uusilta ekaluokkalaisilta ympäristökasvatuksen ja kestävän kehityksen suhteen aloittaessaan koulun? Aluksi hän vastasi, että hänen mielestään koulussa ei odoteta uusilta ekaluokkalaisilta mitään erityisiä tietoja tai taitoja kestäväan kehitykseen liittyen. Kuitenkin hän näki sen, että lähinnä koulutyön suhteen ovat tärkeitä sosiaaliset taidot. Ja toki ne ovat tärkeitä taitoja myös kestävän kehityksen kannalta, sillä yhteiskunnan kehitys perustuu sosiaaliseen kanssakäymiseen. Hänen mielestään päiväkodissa ei tarvitse oppia niinkään ympäristöasioiden tiedollista puolta, vaan siellä on tärkeää rakentaa lasten luontosuhdetta eli olla paljon luonnossa ja tutkia sitä lasten kiinnostuksen mukaan. Toki päiväkodin arjessa kannattaa olla ympäristöystävällisiä käytänteitä, joihin lapset pääsevät osallistumaan. Esim. että sammutetaan valot, otetaan vain sen verran ruokaa, kuin jaksetaan syödä tai lajitellaan roskat.

Varhaiskasvatuksen perusteissa ei ymmärtääkseni ole samanlaisia tiedollisia tavoitteita kuin perusopetuksen opetussuunnitelmassa ja mielestäni pienillä lapsilla niitä ei tarvitsekaan olla. Uusi perusopetussuunnitelma painottaa kestävän kehityksen omaksumista etenkin vuosiluokalta 3 eteenpäin. 1-2-luokkien kohdalla sitä on painotettu vähemmän, joskin aihepiiri on toki mainittu myös pienempien lasten kohdalla. Mielestäni varhaiskasvatusikäisten kanssa kannattaa jatkossakin keskittyä etenkin luontosuhteen rakentamiseen.

Yhteenvedona Manner sanoo, että pienten lasten kanssa on tärkeää olla luonnossa mahdollisimman paljon ja auttaa heitä rakentamaan omaa luontosuhdettaan sekä toteuttaa kestäväan elämäntapaa päiväkodin arjessa. (Manner 2015, henkilökohtainen tiedonanto.)

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Teemahaastattelun idea on yksinkertainen. Kun haluamme tietää, mitä joku ajattelee jostakin asiasta, on tehokasta kysyä sitä häneltä suoraan. Näin myös haastateltavalle tarjoutuu mahdollisuus saada mielipiteensä suuren yleisön korviin. (Aaltola & Valli 2015, 25.) Teemahaastattelu on lomakehaastattelun ja avoimen haastattelun välimuoto. Teemahaastattelulle on tyypillistä, että haastattelun aihepiirit eli tema-alueet ovat tiedossa. Kysymysten tarkka järjestys ja muoto puuttuvat, haastattelukysymykset muuttuvat ja muotoutuvat haastattelun aikana. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2008, 203.) Haastatteluihin pitää valmistautua hyvin ja se vie paljon aikaa. Haastattelun toteutus edellyttää huolellista suunnittelua, kuten kouluttautumista haastattelijan rooliin ja siihen kuuluviin tehtäviin. (Hirsjärvi ym. 2008, 201.)

Toteutimme haastattelut päiväkodeissa teemahaastatteluina. Kävimme haastattelemassa eteläsuomalaisessa kunnassa kolmessa eri päiväkodissa yhteensä yhtätoista (11) varhaiskasvattajaa, jotka olivat pääsääntöisesti lastentarhanopettajia. Haastattelimme myös yhtä päiväkodin johtajaa sekä kolmea ympäristöalan asiantuntijaa. Näin ollen saimme laajemman kuvan ympäristökasvatuksesta päiväkodeissa. Teemahaastattelun avulla saimme tuoreen tiedon varhaiskasvatuksen kentältä.

Ihmisillä on tapana asettaa kysymyksiä ja tulkita asioita sellaisesta näkökulmasta, joka heillä sillä hetkellä on. Lähtökohta laadulliseen tutkimukseen on arkipäiväinen todellista elämää kuvaava. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyritään kuvaamaan kohdetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti, tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita reflektiosta ja tekstin tai toiminnan merkityksen ymmärtämisestä. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ei voi irtautua arvolähtökohdista, sillä arvot muovaavat sitä, miten ymmärrämme tutkimaamme ilmiötä. (Hirsjärvi ym. 2008, 157, 161.)

Laadullisen tutkimuksen erityispiirteenä voi pitää sitä, että tällä tutkimusmenetelmällä tehdyn tutkimuksen tavoitteena ei ole totuuden löytäminen. Tutkimuksen tavoitteena on löytää ihmisen toiminnasta jotakin, mikä on välittömän havainnoinnin tavoittamattomissa. Ne ovat arvoituksia ja tutkimuksen tavoite on näiden arvoitusten ratkaiseminen tutkimuksessa. Jokainen käytettävissä oleva havainto tai tiedon sirpale on ainutlaatuinen.

Mitä enemmän samaan ratkaisumalliin sopivia johtolankoja voidaan käyttää, sitä todennäköisemmin ratkaisu on oikea. Tieteellinen tutkimus ei voi koskaan saavuttaa aivan täydellistä varmuutta. (Alasuutari, 2001, 38, 39.) Teemahaastatteluissa keräsimme neljä tuntia ja viisitoista minuuttia nauhoitettua haastattelua. Yhdestätoista varhaiskasvattajasta haastattelimme neljää henkilöä parihaastatteluna ja yhtä henkilöä sähköisesti. Litterointia kertyi yhteensä 13 sivua.

Tuomi & Sarajärvi ovat soveltaneet laadullisen tutkimuksen sisällön analyysin mallia seuraavasti, malli perustuu Laineen kehittämään runkoon.

Päätä, mikä tässä aineistossa kiinnostaa ja tee päätös.

- a. Käy läpi aineisto, erota ja merkitse ne asiat, jotka sisältyvät kiinnostukseesi.
- b. Kaikki muu jää pois tutkimuksesta
- c. Kerää merkityt asiat yhteen ja erilleen muusta aineistosta.

Luokittele, teemoita ja tyypittele aineisto (tms.)

Kirjoita yhteenveto.

(Tuomi & Sarajärvi 2009, 91–92.)

Luokittelua pidetään yksinkertaisimpana menetelmänä, jossa alkeellisimmillaan aineistosta määritellään luokkia ja lasketaan, kuinka monta kertaa ne ilmenevät aineistossa. Luokiteltu aineisto voidaan esittää taulukkoina ja sen tähden sitä kuvaillaan kvantitatiivisena analyysinä sisällön teemoin. Teemoittelua voidaan pitää luokittelun tyyllisenä, mutta siinä painottuu, mitä kustakin teemasta on sanottu. Laadullisen tutkimuksen perinteisiin kuuluu, että lukumäärillä ei yleensä ole merkitystä. Teemoittelussa on kyse kaikkiaan laadullisen aineiston pilkkomisesta ja ryhmittelystä eri aihepiirien mukaan, jolloin etsitään aineistosta tiettyä teemaa kuvaamia näkemyksiä. Kun aineistoa on kerätty teemahaastatteluilla, aineiston pilkkominen on helppoa, sillä haastattelun teemat jäsentävät jo itsessään aineistoa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93.) Sovelsimme väljästi Tuomi & Sarajärven 2009 laadullisen tutkimuksen sisällön analyysin mallia, jonka avulla jaoimme varhaiskasvattajien vastaukset neljään eri teemaan.

6.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tavoitteet

Aiheen valinnan tarkoituksena oli selvittää varhaiskasvattajien näkemyksiä ja kokemuksia ympäristökasvatuksesta päiväkodeissa sekä kestävän kehityksen ja ympäristökasvatuksen kehittämistarpeista heidän kuntansa päiväkodeissa. Tarkoituksenamme ei ole ollut etsiä oikeita tai vääriä vastauksia lasten ympäristökasvatuksen toteutumisesta päiväkodeissa, vaan halusimme tietää miten se toteutuu ja onko siinä kehittämisen tarpeita. Opinnäytetyön teoriaosiossa halusimme tuoda esille teoriaa varhaiskasvatuksen sisällöistä, sekä ympäristökasvatuksesta varhaislapsuudessa, koska suunnitelmallinen ympäristökasvatuksen toteuttaminen sisältää kaikki kestävän kehityksen kasvatuksen teemat. Tämä on tärkeää, jotta voidaan käynnistää elinikäistä oppimista tukeva kasvatuksellinen prosessi, jossa yksilöiden tai yhteisöjen arvot, tiedot, taidot sekä toimintatavat muuttuvat kestävän kehityksen mukaiseksi. Koska teemahaastattelut on toteutettu haastatteleamalla varhaiskasvattajia, on tärkeää, että olemme teoriassa ottaneet tärkeäksi osana mukaan myös lapsilähtöisyyden. Lisäksi haastatteluissa olemme pyrkineet tuomaan kysymyksillä näkemyksiä lapsen osallisuudesta ja lapsen tarpeiden huomioimisesta suunnitelmallisessa ympäristökasvatuksen toteutuksessa.

On erittäin ajankohtaista, että kehitetään erilaisia ympäristöohjelmia ja ohjeistuksia tukemaan ympäristövastuuta ja -tekoja. Olemme pohtineet sitä, että pidetäänkö ympäristökasvatusta edes tärkeänä asiana varhaiskasvatuksen puolella vai antaako se paperilla vain hienon vaikutelman. Pohdimme myös sitä, että ymmärtääkö varhaiskasvattajat, mitä hyötyjä ympäristökasvatuksesta on lapsille. Varhaiskasvattajien ja opettajien asenne ja tietoisuus ovat avainasemassa. Halusimme selvittää opinnäytetyössämme, mitä keinoja kasvattajilla ja päättäjillä on toteuttaa ympäristökasvatusta.

Tutkimuskysymyksinä ovat:

- millaista on päiväkotien ympäristökasvatus?
- mitä lapsi saa päiväkodin ympäristökasvatuksesta?
- miten päiväkotien ympäristökasvatusta tulisi kehittää?

Työmme keskeisiä käsitteitä ovat ympäristökasvatus, kestävä kehitys, luontosuhde, varhaiskasvatus ja osallisuus.

6.2 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Eettisyyttä pohdittaessa laadullisessa tutkimuksessa on tarpeen kysellä, millaista on hyvä tutkimus. Johdonmukainen tutkimus on yksi hyvän tutkimuksen kriteereistä, tämä ilmenee siinä miten ja millaisia lähteitä käyttää. Lisäksi hyvän tutkimuksen vaatimukseksi on eettinen sitoutuneisuus. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 126–127.) Tutkija on tutkimuksensa keskeinen tutkimusväline. Meidän on koko ajan työmme edetessä pohdittava omia ratkaisujamme, ja pohtia työn luotettavuutta sekä kattavuutta. Usein meillä on ennakkoajatuksia ja odotuksia työn etenemisestä sekä ennakkoajatuksia sen tuloksista. Tällaiset ajatukset pitää jättää taka-alalle ja kuunnella haastateltavia. (Laadullisen tutkimuksen reliabiliteetti 2015.)

Luotettavuuskysymykset eli reliabiliteetikysymykset kvalitatiivisessa tutkimuksessa liittyvät yleensä ensisijaisesti siihen vaiheeseen, kun siirrytään empiirisestä aineistosta analyysin kautta tulkintaan. Empiirinen käsitteenä tarkoittaa kokemustietoa eli todellisuudesta tehtyjä havaintoja ja sitä kautta saatua kokemusta. Jotta pystyimme paremmin selvittämään tulevan aineiston luotettavuutta, voimme käsitellä koko aineistomme kokonaisuudessa erikseen ja yhdessä vertailla tuloksia saadaksemme enemmän luotettavuutta. (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2007, 226–227.) Tämä riippui pitkälti siitä, miten paljon saimme aineistoa kerättyä. Toisaalta meidän ei olisi tarvinnut heti kerätä aineistoa niin paljoa, että emme olisi ehtineet sitä tarkasti tutkimaan. Jos meistä olisi tunnut kesken analyysivaiheen, että tarvitsemme lisää tutkimusaineistoa, olisi sitä voinut kasvattaa tekemällä lisää teemahaastatteluja. Olemme pyrkineet vahvistamaan tutkimuksen uskottavuutta esittämällä myös suoria lainauksia tutkimustulosten esittelyssä. Suorien lainausten avulla lukija pystyy arvioimaan tulkintojemme vastaavuutta tutkittavien käsityksiin. Olemme pyrkineet tuomaan myös erilaiset näkökulmat esiin tulosten tarkastelussa sekä jättämään yleistävyyden tulkinnoissamme. Kuitenkin tuloksissa monet vastaukset toistivat toisiaan ja myös vahvistivat tutkittua teoriaa ja aiemmin haastateltaviamme asiantuntijoiden näkemyksiä.

Luotettavuuden kannalta on tärkeää, että tutkimusaineisto on muokattu helposti luettavaan muotoon, jolloin se on tutkimuksen kommentoijien saatavilla ja tarkastettavissa. Kun kirjoitimme tutkimusraporttia, tuli ottaa huomioon tutkimuksen reliabiliteetti kysymyksiin liittyvät kriteerit, joita ovat analyysin arvioitavuus ja uskottavuus. Arvioita-

vuus on sitä, että tarjotaan lukijalle mahdollisuus seurata tutkijan päättelyä, mikä mahdollistaa myös sen kritisoimisen. Tutkimuksen uskottavuus on sitä, että esitettyihin tul- kintoihin on päästy raportin kuvatulla tavalla. (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2007, 227.) Jokainen tutkimukseen osallistunut varhaiskasvattaja oli vapaaehtoisesti mukana tutkimuksessa ja tiesi tutkimuksen aiheen ja menetelmät ennen haastatteluun suostumis- taan. Tutkittavien nimiä tai työpaikan nimiä ei ole tuotu julki tutkimuksessa, joten haas- tateltavia ei voida tunnistaa. Kunnan varhaiskasvatuksen päällikkö myönsi tutkimuslu- van. Lastentarhanopettajilta kysyttiin suostumus haastattelun nauhoittamiseksi. Kaikki teemahaastattelumme on nauhoitettu, mikä vahvistaa tutkimuksen luotettavuutta. Tämän lisäksi olemme esittäneet tutkimuksen tuloksia teemahaastatteluihin osallistuneen kun- nan yhteyshenkilölle, joka voi vuorostaan näyttää tuloksia haastatteluun osallistuneille sekä olemme lähettäneet asiantuntijoille kirjoittamamme tekstit heidän haastatteluista. Tällä tavoin meillä on ollut mahdollisuus vielä korjata asiavirheitä jos niitä haastatelta- vamme olisivat löytäneet. Valitsimme haastateltavat päiväkotien perusteella. Luulem- me, että haastatteluihin olivat valikoituneet ne, keitä aihe kiinnostaa enemmän ja joilla on asiasta myös tietoa. Tämä on saattanut osaltaan vaikuttaa myös tutkimukseen ja tut- kimustuloksiin. Myös ennalta lähettämämme sähköposti, jossa kerroimme opinnäyte- työstämme sekä tulevasta haastattelusta, on saattanut vaikuttaa siten, että haastateltavat ovat miettineet aihetta etukäteen.

Olemme pyrkineet tulkinnoissamme tutkimuksen ja teorian väliseen vuoropuheluun. Tutkimustuloksia ja aineistosta tutkiessamme pohdimme esiin nousseita näkökulmia ja pyrimme vertaamaan niitä teoreettisiin lähtökohtiin. Olemme pyrkineet myös kirjoitta- maan siten, että lukijan on helppo pystyä seuraamaan ja arvioimaan päättelyämme.

7 KESKEISET TUTKIMUSTULOKSET KOHTAAVAT TEORIAN

Tiivistimme tutkimuskysymyksemme neljään eri ydinkysymykseen, joista muodostui teemat. Nämä teemat ovat nimeltään: Luontosuhde ja merkittävät elämäkokemukset, Kestävän kehityksen ja ympäristökasvatuksen näkyvyys omassa päiväkodissa, Päiväkodissa toteutetun ympäristökasvatuksen merkitys lapselle sekä Kestävän kehityksen kasvatuksen ja ympäristökasvatuksen edistäminen päiväkodissa. Halusimme tuoda tulokset mahdollisimman selkeästi lukijoiden tietoon, joten tiivistimme tulokset kappaleen lopussa muun muassa soveltamalla päiväkodeissa toteutettua ympäristökasvatuksen toimintaa Palmerin puumalliin.

7.1 Luontosuhde ja merkittävät elämäkokemukset

Lähes kaikilla haastateltavilla on ollut lapsuudessaan merkittäviä elämäkokemuksia, jotka ovat vaikuttaneet positiivisesti heidän luontosuhteeseen. Nämä merkittävät kokemukset ovat myös vaikuttaneet heidän toimintaansa aikuisina ympäristöä kohtaan. Monilla haastateltavilla oli lapsuudessaan kokemusta siitä, että luonto on kuulunut monella tapaa heidän elämäänsä, mikä näkyy vahvasti heidän arvoissaan. Kolmella varhaiskasvattajalla lapsuudenkoti on sijainnut veden äärellä, jossa monessa arkisessa toiminnassa on luonto ollut mukana. Lähes puolet mainitsivat lapsuudestaan sen, että ovat harrastaneet sienestämistä ja marjastamista yhdessä perheen kanssa. Vaikka eräs haastateltavista sanoi, että marjastaminen on ollut aina hänelle hieman epämukavaa, toivoo hän silti lastensa tottuvan siihen, sillä hänestä marjastaminen on hieno asia. Toinen haastateltava mainitsi myös lapsuudessaan marjastuksen tuntuvan välillä tylsältä, koska he viettivät metsässä tunteja. Kuitenkin retkistä on jäänyt enemmän hyviä muistoja kuten eväiden syöminen ja mukavat leikit veljen kanssa, siten, marjastus on vieläkin tärkeä osa perheen harrastuksia. Vapaan leikin merkitys korostui varhaiskasvattajien lapsuudessa. He ovat saaneet vapaasti liikkua luonnossa ja testata omia rajojaan käyttämällä mielikuviustaan, usein leikeissä ei tarvittu edes leluja.

Pääsääntöisesti yhtä lukuun ottamatta kaikki varhaiskasvattajat olivat sitä mieltä, että heidän lapsuuden kokemuksensa sekä elämäkokemuksensa ovat vaikuttaneet ainakin jollain tasolla siihen, miten he haluavat toteuttaa ympäristökasvatusta omassa päiväkotiryhmässään. Lasten kanssa luonnossa liikkuminen ja metsäretket tulivat esiin yhtenä tärkeimpänä toiminnoista. Yksi haastatteluista toteutettiin sähköpostilla, eikä haastateltavalta kysytty omasta luontosuhteesta mitään.

Tähän tutkimukseen osallistuneessa kunnassa kestävän kehityksen koulutuksia tai ympäristökasvatuksen koulutuksia on ollut hyvin vähän haastateltavien mukaan. Vain yhdellä lastentarhanopettajalla on yliopistossa pienenä osana kuulunut kestävä kehitys ja ympäristökasvatus osana kasvatustieteen kandidaatin koulutukseen. Yksi lastentarhanopettajista on työskennellyt päiväkodissa, jossa on ollut Metsämörritoimintaa. Hän kertoi saaneensa Metsämörrikoulutuksista menetelmiä, joita hän voi hyödyntää omassa ryhmässään. Kolmella haastateltavista on kokemusta työskentelystä eri paikkakunnilla, joista kahdessa kunnassa on ollut kestävä kehitys taustana tukemassa toiminnan toteuttamista. He kokivat, että ovat voineet tuoda näistä hyviä käytänteitä ja metodeita mukanaan nykyiseen työhönsä. Vaikka koulutukset ovat olleet vähäisiä tai niitä ei ole ollut ollenkaan, varhaiskasvattajat tiedostavat ympäristökasvatuksen tärkeyden sekä oman toimintansa kehittämistarpeet. Suurin osa varhaiskasvattajista kertoi, että ympäristöasiat ovat tulleet vasta lähivuosina näkyvästi mukaan päiväkotien toimintaan. Varhaiskasvattajat kokivat, että kestävän kehityksen suunnitelma ei ole ollut osana toiminnan suunnittelua, vaikka jokaisessa päiväkodissa se on laadittu. Tällä hetkellä ympäristökasvatus toiminta riippuu pitkälti työyhteisön ja varhaiskasvattajien henkilökohtaisista motivaatioista ja tavoitteista.

Kappaleessa 3 toimme esiin Chawlan ja Flander Cushing tutkimuksen, mikä osoittaa, että lapsuuden kokemukset luonnonmukaisessa ympäristössä ovat tärkeitä ympäristötietoiseksi ja myönteiseksi kasvamisessa. Merkittävien ympäristökokemusten ympärille kasvavat positiiviset ympäristöasenteet. (Chawla & Flanders Cushing 2007, 439.) Luontokuvalla voidaan tarkoittaa lapsen kokemusta, näkemystä ja tietoa luonnosta. Millaisena lapsi näkee luonnon; mitä luontoon kuuluu ja mitä ei. Miten lapsi tuntee luonnon, ja osaa nimetä luonnon kasveja, eläimiä jne. Luontosuhteella tarkoitetaan lapsen suhdetta luontoon eli millaisena lapsi luonnon kokee. Onko luonto pelottava ja vieras vai turvallinen ja tuttu. Kokemuksista, elämyksistä ja havainnoista rakentuu luontosuhde, mikä

perustuu ympäristöherkkyydelle. Lapsuus on ympäristöherkkyyden muodostumiselle otollisinta aikaa, joten lapsilla tulisi olla paljon ympäristöherkkyyttä voimistavia elementtejä, kuten oleskelua luonnonympäristössä. Mitä lapsi oppii arvostamaan ja rakastamaan jo pienenä, sitä hän ei myöhemminkään halua tuhota. (Minttu 2015,6.)

7.2 Kestävän kehityksen ja ympäristökasvatuksen näkyvyys omassa päiväkodissa

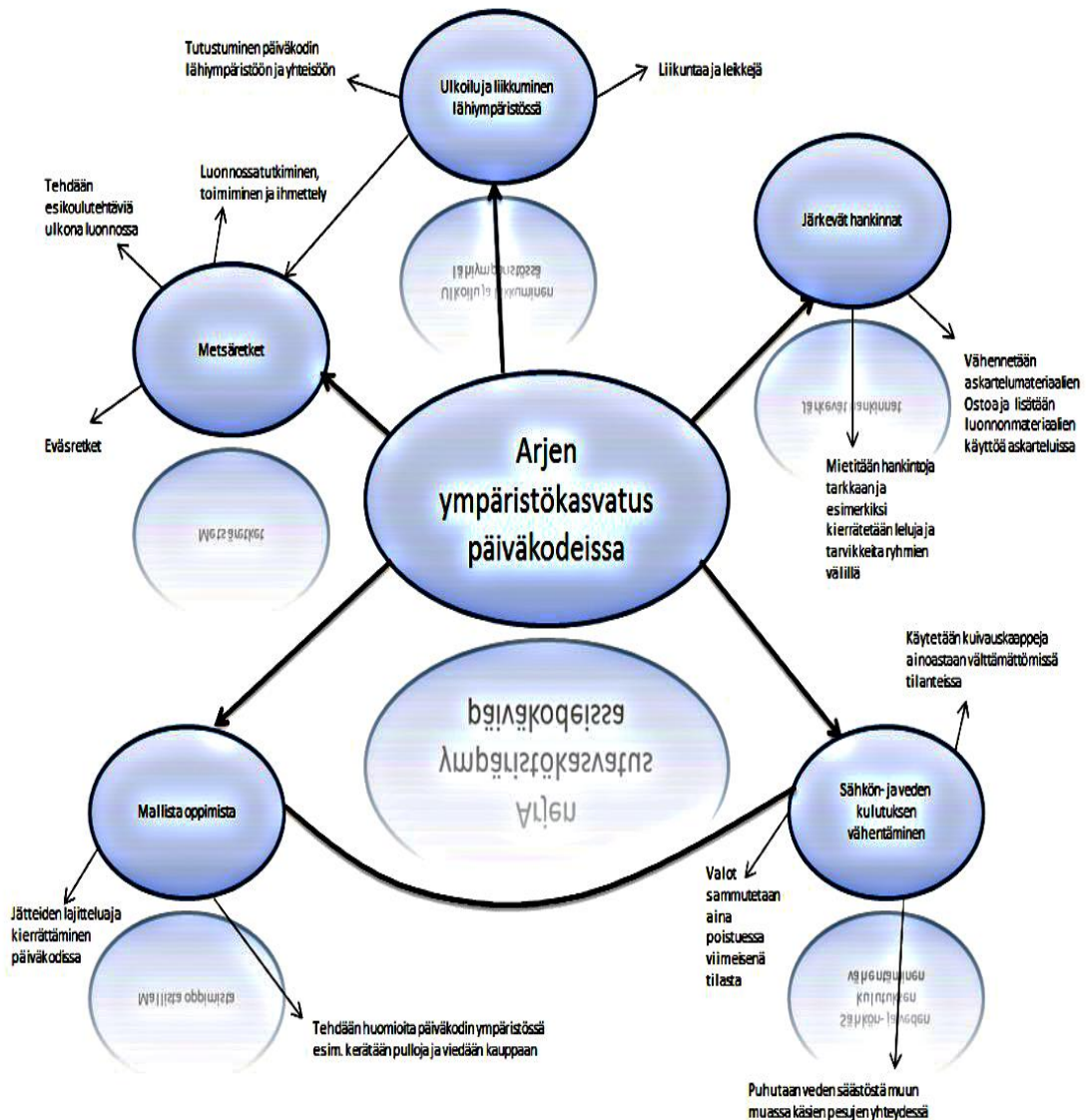
Kestävän kehityksen kasvatusta on tietysti tärkeää ja pyrimme sitä vaalimaan. Toiminta on suunnitelmallista ja ympäristökasvatus pääsääntöisesti tulee luonnostaan.

Useat haastateltavat kertoivat erilisistä arkisista toiminnoista, joita haastateltavat eivät olleet aiemmin tiedostaneet ympäristöystävälliseksi toiminnaksi. Kaikissa haastatteluisa kävi ilmi, että lähiympäristöä, kierrätystä ja uusiokäyttöä pidetään tärkeänä osana päiväkodin toimintaa. Esimerkiksi yhdessä selvityksen päiväkodeista on päädytty siihen ratkaisuun, että askarteluissa pyritään välttämään uusia hankintoja ja käyttämään hyödyksi luonnon materiaaleja. Kuitenkin päiväkotien välillä sekä ryhmäkohtaisesti päiväkodeissa roskien lajittelussa oli merkittäviä eroja. Jos päiväkodilla on biojättemahdollisuus, kierrätystä toteutetaan, mutta roskien lajittelua ei toteuteta automaattisesti kaikissa ryhmissä. Toisaalta lajittelun todettiin olevan tärkeää, mutta yhdessä päiväkodissa todettiin sen käytännössä vaikeaksi ja jopa tällä hetkellä mahdottomaksi.

Kaikki varhaiskasvattajat korostivat päiväkodin lähiympäristön hyödyntämistä. Usein suunnitelmissa oli käydä vähintään kerran viikossa päiväkodin ulkopuolella joko metsässä tai lähiliikuntapaikalla lasten kanssa. Haastatteluisa yhden ryhmän kohdalla kävi ilmi, että he kävivät ulkoilemassa lähimetsässä mieluummin kuin päiväkodin pihalla, koska päiväkodin sijainti mahdollisti sen todella hyvin ja ryhmän kasvattajat olivat huomanneet lapsissa erittäin paljon luonnon ympäristössä leikkimisestä saatuja positiivisia vaikutuksia kuten rauhoittumista. Monet totesivat, että vähintään kerran viikossa on hyvä käydä joko metsässä tai muualla päiväkodin ulkopuolella. Eräessä ryhmässä kuvailtiin metsäretkien toimintaa siten, että alku syksystä on ollut vapaata leikkiä, mutta lokakuun alusta lähtien otetaan joku tehtävä mukaan ulkoilemiseen. Ryhmien kanssa ulkoillessa välillä on mukava antaa lasten leikkiä vapaasti, jolloin lapset saavat käyttää

hyväksi luovuuttaan ja mielikuvitustaan. Teemoja on myös käytetty paljon, esimerkiksi vuodenaajat, eri eläimet ja kasvillisuus.

Kuvio 1: eeen on koottu haastatteluissa ilmi tulleita päiväkodin arkeen liitettyjä toimintoja, joissa on sovellettu ympäristökasvatusta:

Kuvio 1. Arjen ympäristökasvatus päiväkodeissa.

Eräs varhaiskasvattaja kertoi, että on tietämättäänkin tehnyt elämässään sellaisia valintoja, jotka ovat tukenet kestäväää elämäntapaa, kuten luonnon keskellä asuminen ja

luonnon antimista nauttiminen. Näitä asioita hän on myös tuonut päiväkotiin. Ryhmässä he käyttävät paljon luonnon materiaaleja ja kierrätysmateriaaleja tehdessään askarteluja, välttävät kaikessa ylimääräistä kuluttamista sekä miettivät hankintoja erittäin tarkkaan. Lapset saavat malliesimerkkiä kierrätyksestä, kun he kierrättävät ryhmässä kaiken mahdollisen sekä ruokalassa ruoanjätteet menevät biojätteeseen. Metsäretkillä he eivät enää salli pillimehuja, koska ne ovat turhia ja ympäristöä kuormittavia. Ulkona mietitään luonnosta löytämiä roskia, kuinka ne eivät sinne kuulu ja miten ne ovat sinne päätyneet.

Varhaiskasvatuksessa kestävä kehitys perustuu toisen ihmisen ja ympäristön kunnioittamiseen. Nämä ovat myös varhaiskasvatusta ohjaavia arvoja. Kestävä kehitys päivähoidossa on pieniä päivittäisiä tekoja, lapsen kuulemista, ajattelun ja taitojen kasvamista sekä oppimisympäristön laajentamista. Kasvattajan omaksuessa luonnonvaroja säästävät ja ylläpitävät arvot, tuo hän esimerkillään kestävän kehityksen osaksi lapsiryhmän toimintaa. Lapsen aistit saavat mahdollisuuden herätä, kun astutaan pois päiväkodin pihasta. Kun kasvattaja ja lapsi kulkevat retkillä aistit avoinna ja valmiina tarttumaan aitoon ihmettelyyn, saa aikuinenkin hämmästyä, ihastua ja olla epävarma. Jos aikuinen ei tiedä vastausta lapsen kysymykseen, lupaa hän lapsella että otetaan yhdessä selvää asiasta. Aikuisen tarttuessa lapsen havaintoihin, lapsi kokee itsensä merkitykselliseksi ja tärkeäksi. Lapsella on myös mahdollisuus vaikuttaa lähiympäristönsä hyvinvointiin. Retkillä lapsi saa luonnossa liikkumisesta iloa ja tätä kautta ymmärtää luonnon merkityksen. Kun lapsi oppii arvostamaan ja rakastamaan luontoa jo pienenä, ei hän halua sitä aikuisenakaan tuhota. (Parikka-Nihti 2011, 15, 19.)

7.3 Päiväkodissa toteutetun ympäristökasvatuksen merkitys lapselle

Haastatteluissa puhuimme siitä, mitä päiväkodin ympäristökasvatus heidän mielestään käsittää. Varhaiskasvattajat puhuivat kestävän kehityksen periaatteiden huomioimisesta kaikissa päiväkodin toiminnoissa mallioppimisen, kokemisen ja osallisuuden kautta. Näihin toimintoihin mallioppimisen kautta kuuluu muun muassa kierrätys ja uusiomateriaalien käyttö. Eräs varhaiskasvattaja mainitsi että ympäristökasvatuksessa on kyse siitä, että lapset pääsevät nauttimaan, rauhoittumaan ja virkistäytymään luonnossa. Luonnossa liikkumisen kautta

kasvaa lapsen motorinen kehitys ja lapset oppivat kaikesta näkemästään, kuulemastaan ja ihmettelemästään. Monet totesivat seuraavan väittämän heidän mielestään oikeaksi:

Ympäristökasvattajuutta ei voi sivuuttaa, varhaiskasvattaja on myös ympäristökasvattaja.

Ympäristökasvatuksen toteutuminen todettiin teemahaastatteluissa erittäin tärkeäksi asiaksi osana päiväkodin toimintaa nimenomaan siten, että se myös tiedostettaisiin ja että se kuuluisi osana varhaiskasvatuksen suunnitelmaa.

Lapsille opetettaisiin elämän kunnioittamista ja kestävän kehityksen periaatteiden ymmärtämistä. Siihen kuuluu myös yhteisöllisyys, me henki, toveruus ja ystävyys sekä kaikki mikä edellyttää hyvän maailman luomista.

Maapallon kuluttaminen on valtavaa ja halutaan säilyttää hyvät elinolosuhteet jatkossakin seuraaville sukupolville. Jo päiväkodissa lapsella on mahdollisuus oppia arvioimaan omien valintojensa ja tekojensa ympäristövaikutuksia ja toimimaan ympäristöä säästäen. Halutaan herättää lapsissa ajatuksia siitä, että materia ei ole tärkein asia ja omilla valinnoillaan pystytään vaikuttamaan ympäristön hyvinvointiin ja tulevaisuuteen. Esimerkiksi omista tavaroista huolehtimista on hyvä asia opettaa lapsille jo alusta lähtien.

Haastatteluissa tuli usein puheeksi se, että kestävä kehitys on tärkeä ajankohtainen asia, jossa arvot ja lapsen ymmärrys syy-seurauksista, yhdessä tekemisestä, omien valintojen merkityksestä luo pohjaa kaikelle, mikä vaikuttaa tähän meidän yhteiseen maailmaan.

Kestävä kehitys on tätä päivää, kun ajatellaan tällä hetkellä maapalloa ja ilmastoa ja tulevaisuutta, ajatellaan eteenpäin, niin onhan se todella tärkeä asia. Pienistä asioista lähdetään liikkeelle ja se pohjan luominen lähtee varhaiskasvatuksesta liikkeelle. Kotonakin vanhemmilla on iso rooli ympäristökasvatuksessa, mutta toki päiväkotiki voi tehdä osansa. Kasvatusyhteistyö vanhempien kanssa myös tässä asiassa on tärkeää.

Haastatteluissa puhuimme siitä, kuinka ympäristökasvatus ei tule luontaisesti kaikilla kasvattajilla. Tämän takia onkin tärkeää, että viikko-ohjelmaan on sovittu metsässä käynnit, koska tällä tavoin ne toteutuvat parhaiten. Kaikki eivät ole yhtä innoissaan metsään menemisestä, mutta jos se on yhteisesti sovittu, niin se myös sitten tehdään.

Luonnossa leikkimisellä on monia etuja, leikit ovat ihan erilaisia siellä, kun päiväkodin pihalla tai sisätiloissa Rauhallisuus metsässä ja yhteisöllisyys Osa lapsista ei heti kiinnostu leikkimään, mutta pikkuhiljaa yhtyy muiden lasten kanssa leikkeihin ja tutustuu metsään ja luontoon eri tavalla, kun on aiemmin tottunut. Mielikuvitus pääsee ihan eri tavalla valloilleen metsässä. Metsässä liikkuminen on erilaista, voidaan kiipeillä ja kävellä erityyppisissä maastoissa. Paljon on kiinnostavia asioita, joista voi kysellä ja keskustella, kuten esimerkiksi kasvit, marjat, eläimet, yms. Luonnossa liikkuminen tukee positiivisesti kiinnostumista oppimisesta ja siirtymää kouluun.

Yhdessä haastattelussa tuli puheeksi, että metsässä käydään myös rauhoittumassa, jonka jälkeen lapsi pystyy paremmin keskittymään ja tekee paremmin tehtäviä. Toinen havainto oli, että kun lapset ovat olleet päiväkodin pihalla remuamassa, sama ralli jää helposti päälle. Silloin kun he ovat olleet metsässä ryhmänsä kanssa, lapset tulevat usein rauhallisempina sisälle. Pohdimme yhdessä sitä, että metsässä, leikit saattavat olla luonnollisesti hieman rauhallisempia.

Siellä tulee vähemmän ristiriitatilanteita lapsilla, koska leluja ei ole ja esimerkiksi keppejä löytyy paljon. Äänet häviävät paremmin metsään, jolloin melu on vähäisempää. Tilaakin voi käyttää eri tavalla, koska metsässä sitä riittää. Pienet lapset ovat luontaisesti hyvin kiinnostuneita eläimistä ja luonnosta Metsässä tekemistä löytyy eikä leluja tarvita.

Ympäristökasvatus ei ole irrallinen osa kasvatusta ja opetusta, vaan sen voidaan katsoa olevan jokapäiväistä elämää. Yhdeksi ympäristökasvatuksen tavoitteeksi voidaan katsoa lapsen osallistuva ja aktiivinen toimijuus. Lapsella tulee olla mahdollisuus osallistua kestävän tulevaisuuden rakentamiseen ja sitä hän voi harjoitella vähitellen huolehtimalla itsestään ja omista tavaroistaan. Ajan myötä kehä laajenee koskemaan lähimpien ihmisten lisäksi laajempiakin kokonaisuuksia. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 31–32.)

Lapsen kehitys on kokonaisvaltaista ja sen painopisteet muuttuvat erilaisten mahdollisuuksien myötä. Luonnossa tapahtuva oppiminen lisää lapsen mahdollisuuksia saada tietoa kokemalla, aistimalla ja havainnoimalla. Samalla kasvattaja antaa lapselle mahdollisuuden osoittaa tietämystään ja arvojaan. Luonto oppimisympäristönä mahdollistaa varhaiskasvatuksen eri orientaatio- ja sisältöalueiden eheytyksen Luonto liittyy lapsen kasvuun kestävän kehityksen, ympäristökasvatuksen, terveyskasvatuksen ja yhteisöllisyyden ulottuvuuden. Luonnossa kulkiessa arjen valintoja pohtiessaan lapsi oppii vastuuta joka kantaa pitkälle tulevaisuuteen. Lapsi kokee voimaannuttamista ja osallisuutta.

Lapsena koetut merkitykselliset asiat vaikuttavat tulevaisuudessa hänen ratkaisuihinsa ja päätöksentekoonsa. (Parikka-Nihti 2011, 55.) Kuten tutkimuksemme tuloksissa on todettu, lapset rauhoittuvat metsässä paremmin kuin ulkoillessaan päiväkodin pihalla. Tutkimusten mukaan jo lyhyt luonnossa oleskelu edistää hyvinvointia merkittävästi; aktivoi mieltä ja kehoa. Luonnossa tarjoamia terveysvaikutuksia ovat muun muassa keskittymisen paraneminen, itsetunnon kohoaminen ja verenpaineen laskeminen. (Holopainen 2015, 22)

Toimijuus ja osallisuus ovat keskeisiä käsitteitä lapsinäkökulmaisessa toiminnassa ja tutkimuksessa. Lasta halutaan ymmärtää oman elämänsä toimijana, osallisena elämäänsä koskevissa tapahtumissa ja päätöksissä eikä vain aikuisten toiminnan kautta. ((Rainio 2012, 108.) Kuten Mari Parikka-Nihti totesi, ympäristön puolesta toimiminen on sidoksissa kokemuksiin ja mallioppimiseen varhaislapsuudessa. Oppimisen kannalta on tärkeää, että sosiaalinen ympäristö on kiinnostunut lapsen kokemuksista, mikä mahdollistaa lapselle osallisuuden tunteen. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 24–27.)

Aikuisella on suuri vastuu luoda oppimisympäristö, jossa lapselle annetaan mahdollisuus kokea omaehtoista tutkimista ja ihmettelyä omista kiinnostuksen kohteista sekä annetaan rauhaa keskittymiselle, tukee se lapsen spontaania tutkimus- ja oppimishalua. Kaiken lähtökohtana on kuitenkin aikuisen oma aito kiinnostus lapsen kysymyksiin. Lapsi oppii ja kehittää parhaiten oppimisvalmiuksiaan, kun hän saa vapautta tutkia ja yrittää, erehtyä ja korjata erehdyksiä. Tutkittavia asioita ovat kieli ja kommunikaatio, luonto ja ympäristö, matematiikka, kulttuuri ja taiteet, terveys ja liikunta sekä eettiset ja uskonnolliset kysymykset. (Kangassalo, Karila & Virtanen 2000, 90–92.)

Kestävän kehityksen kasvatusta sekä ympäristökasvatusta tukevat elinikäistä oppimista. (Pääkaupunkiseudun kierrätyskeskus Oy 2008). Kun lasten hyveellisyyttä, luonteenlujuutta, huomaavaisuutta, ja avuliaisuutta sekä oikeudenmukaisuutta tuetaan, voidaan olettaa, että tämän jälkeen he kykenevät vastaanottamaan velvollisuuksia. Lasten vastuullisuutta voidaan kasvattaa pienten tehtävien kautta. Jo omien tavaroiden huolehtiminen sekä lelujen korjaaminen paikoilleen on ympäristöstä huolehtimista. Kun lapsi kasvaa, voidaan laajentaa vastuutehtäviä. (Ojanen & Rikkinen 2000, 82–83.)

7.4 Kestävän kehityksen kasvatuksen ja ympäristökasvatuksen edistäminen päiväkodissa

Tutkimukseen osallistuneen kunnan varhaiskasvattajat kertoivat melko suppeasti oman päiväkodin kestävän kehityksen suunnitelmasta, osa ei tiennyt sen olemassaolosta ja osalla ei ollut täyttä muistikuvaa sen sisällöstä. Eräs varhaiskasvattaja sanoi, että suunnitelman perehtymiseen ei ole sitoutettu tarpeeksi, ja jokainen vastaa itse siitä lukeeko sitä vai ei. Hän kertoi meille myös siitä, että suunnitelma tehtiin muutama vuosi sitten.

Silloin siitä puhuttiin jonkin verran ja mietittiin toimenpiteitä sen toteuttamiseksi, mutta nyt se on taas selvästi jäänyt taka-alalle. Suunnilleen vasta viisi vuotta sitten kunnassa on ruvettu puhumaan kestävästä kehityksestä.

Haastateltava sanoi myös toivovansa, että suunnitelma otettaisiin taas puheeksi kunnassa, ja toivoi että sen toteutumista pyrittäisiin kehittämään ja tehostamaan. Mietimme haastateltavien kanssa yhdessä, että miten jatkuvuutta voitaisiin ylläpitää, että suunniteltu toiminta toteutuisi ja myös sitä että ne eivät jäisi vain suunnitelmaksi paperille. Eräs varhaiskasvattaja kertoi, että yksi hyväksi koettu keino, jota on myös muissa asioissa käytetty, on vastuuhenkilön käyttö. Ympäristövastuuhenkilö tai ympäristövastaava päiväkodissa pystyisi pitämään muun henkilökunnan kartalla ympäristöasioissa edistämällä työyhteisönsä ympäristötietoutta ja muistuttamaan heitä ympäristökasvatuksen suunnitelmien toteutumisesta sekä olisi mukana kehittämässä kunnan kestävän kehityksen toteutumista.

Lähes kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, että ympäristökasvatusta voi hyvin toteuttaa päiväkodin arjessa. Sitä ei välttämättä aina edes tiedosteta, vaikka sitä toteutetaan jossain muodossa. Toiminnan tiedostaminen olisi tärkeää, jotta ymmärrettäisiin, mitä hyötyä ympäristökasvatuksesta lapselle on, ja tällöin se myös kannustaisi varhaiskasvattajia toteuttamaan ympäristökasvatusta. Ympäristökasvatuksesta puhuttaessa varhaiskasvattajat mainitsivat metsäretket ja kierrätyksen. Keskustelimme myös siitä, että ympäristökasvatus on niin paljon muutakin. Puhuimme myös ympäristökasvatussuunnitelman tärkeydestä. Lähes kaikki haastateltavista kokivat sen olemassaolon tärkeäksi ja toivoivat että se tukisi paremmin toiminnan toteutumista.

Haastatteluissa todettiin usein, että työntekijöiden ja työyhteisön asenteilla ja arvoilla on suuri merkitys päiväkodeissa toteutettuun ympäristökasvatukseen. Keskusteluissamme tuli usein puhuttua siitä, että tieto on tärkeää, sillä se voi muuttaa asenteita. Eräs haastateltava totesi, että aikuisten tietämystä täytyy edistää herättelemällä eikä syylisämällä. Koetut elämykset, voivat herättää kiinnostusta ympäristökasvatusta kohtaan. Haastateltavat toivoivat paljon enemmän ympäristötietoutta, jotta he voisivat kehittää ympäristökasvatus toimintaa päiväkodissa. Jonkin verran oli ollut koulutuksia, ja varhaiskasvattajat olivat toiveikkaita, että koulutuksia tulisi jatkossa lisää. Suurin osa ei ollut ollut yhdessäkään koulutuksessa, jossa olisi ollut aiheena ympäristökasvatus tai kestävä kehitys. Yhtenä ideana oli, että kestävä kehitys ja ympäristökasvatus voisi olla yhtenä aiheena kunnan pedagogisia koulutuksia. Toisena ideana oli, että kunnassa pidettäisiin kehittämispäiviä koskien kestävästä kehityksestä ja sinne toivottaisiin ympäristökasvatuksen asiantuntijoita luennoimaan asiasta. Kolmas idea oli, että osa kunnan varhaiskasvattajista pääsisi esimerkiksi Suomen ympäristöopiston lyhempiin koulutuksiin tai jopa pidempään 1,5 vuotta kestäväseen koulutukseen (ympäristökasvattajan tutkinto), josta koulutukseen osallistuvat voisivat tuoda tietoa ja menetelmiä muille kunnan varhaiskasvattajille. Osa haastateltavista olisivat kiinnostuneita osallistumaan tähän koulutukseen. Haastatteluissa tuotiin esille myös yhteistyön merkitys päiväkotien ja työyhteisöjen välillä.

Haastatteluissa pohdimme sitä, että voisiko kestävä kehitys olla omana osionaan valtakunnallisissa varhaiskasvatuksen perusteissa. Voisiko se edistää kuntien kestävä kehityksen ohjelman käyttöönottoa, että se ei jäisi vain tavoitteeksi paperilla. Tällöin se sitouttaisi kunnissakin ottamaan ohjelman paremmin käyttöön ja tukemaan kunnan yhteistä tavoitetta eikä jäisi yksikköjen omaksi päätökseksi toteutuksen osalta. Näin asenteilla ei olisi niin suurta merkitystä suunnitelmien toteuttamisessa.

Kun päiväkodin toimintasuunnitelmaa laaditaan, työryhmä miettii yhdessä sisältöä ja sanamuotoja todella tarkkaan. Tämä vaatii paljon keskustelua, että ymmärrys samasta asiasta pysyy. Myös ympäristökasvatuksen toteutumisessa tarvittaisiin suunnitelmallisuutta. Varhaiskasvattaja on ympäristökasvattaja lapselle ja se on tärkeä toteuttaa pienestä pitäen.

Haastatteluissa todettiin usein, että ympäristökasvatus on helppo sisällyttää arkeen ja se on hyvin luonnollista. Esimerkiksi askartelussa voi käyttää materiaaleina luonnonmateriaaleja ja kierrätysmateriaaleja.

Omien tekojen tiedostaminen on tärkeää, vaikka aina ei toimisi ympäristön kannalta edullisemmin. Aina voidaan parantaa ja tärkeintä on, että tekee parhaansa. Ympäristöteot voivat olla arjessa pieniä asioita, mutta loppujen lopuksi ne ovat merkittäviä, todettiin yhdessä haastattelussa.

Haastateltavat toivoivat että pyrkisimme opinnäytetyössämme jollain tapaa edistämään kunnan panostusta ja sitoutumista kestäväan kehitykseen. Haastateltavien mielestä puitteet tällaiselle toiminnalle ovat loistavat lähellä sijaitsevan luonnon ja ympäristön ansiosta. Kahdessa eri haastattelussa varhaiskasvattajat toivoivat, että kunnan päättäjille annettaisiin tietoa koulutuksista ja toiveita koskien kestäväan kehityksen ohjelman toteutumisen tehostamiseksi. Toiveena olisi myös, että kunnan kestäväan kehityksen suunnitelma avattaisiin konkreettisemmin kunnan esiopetussuunnitelmassa ja varhaiskasvatussuunnitelmassa. Yhdessä haastattelussa toivottiin, että kunnassa pohdittaisiin työntekijöiden sitoutumista kestäväan kehitykseen.

Lähes kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä erään haastateltavan esille nostaneesta ideasta, että päiväkodeissa pitäisi ottaa puheeksi ympäristökasvatuksen toiminnan kehittäminen. Toimintaa voisi kehittää pitämällä tiimi-iltoja siitä, mitä ympäristökasvatus on ja keskustelemalla sen kuulumista osana kunnan varhaiskasvatussuunnitelmaa. Varhaiskasvattajat tarvitsevat tietoa, mitä siihen sisältyy ja miten sitä voisi toteuttaa. Pitäisi olla yhteisiä toimenpiteitä ja käytänteitä, siitä miten ympäristökasvatusta voitaisiin alkaa toteuttamaan. Pitäisi selvittää kierrätysmahdollisuudet, koska kaikissa kiinteistöissä ei ole kierrätystä. Koko yksikkö pitäisi saada sitoutettua tähän toimintaa, siten että koko henkilökunta olisi siitä tietoisia.

Yhteen hiileen puhalletaan ja yhdessä sitä toteutetaan!

Kahdessa haastattelussa tuli esille johtajan merkitys työyhteisön sitoutumiselle. Eräs haastateltava sanoi, että johtaja kannattelee suunnitelman toteutumista, sitoutuu myös toimintaan ja varmistaa, että suunnitelma toteutuu ja sen toteutumista myös arvioidaan.

Yritettäisiin ylläpitää kestäväan kehityksen suunnitelmaa, ettei se taas unohtuisi. Esimerkiksi kauden alussa käytäisiin kaikki asiat läpi yhdessä. Jos päiväkodit tekisivät yhteistyötä kestäväan kehityksen edistämiseksi, voisivat he ottaa mallia toisiltaan esimerkiksi hyvien käytänteiden kautta ja pitämällä kehittämisiltoja, jossa voisi jakaa tietoa.

Yhdessä haastattelussa puhuimme varhaiskasvattajien tutustumisesta eri yksikköihin tai edes oman yksikkönsä eri ryhmiin. Tämä voisi edistää tiedon ja ideoiden jakamista kunnan varhaiskasvattajien välillä. Puhuimme myös sosiaalisen median mahdollisuuksista, jossa jaetaan paljon ympäristökasvatuksen materiaaleja ja ideoita. Yhdessä haastattelussa pohdimme sitä, että kestävän kehityksen nostaminen kunnassa yhdeksi arvoksi voisi nostaa kunnan imagoa sekä tehostaa kestävän kehityksen toteutumista kaikessa toiminnassa.

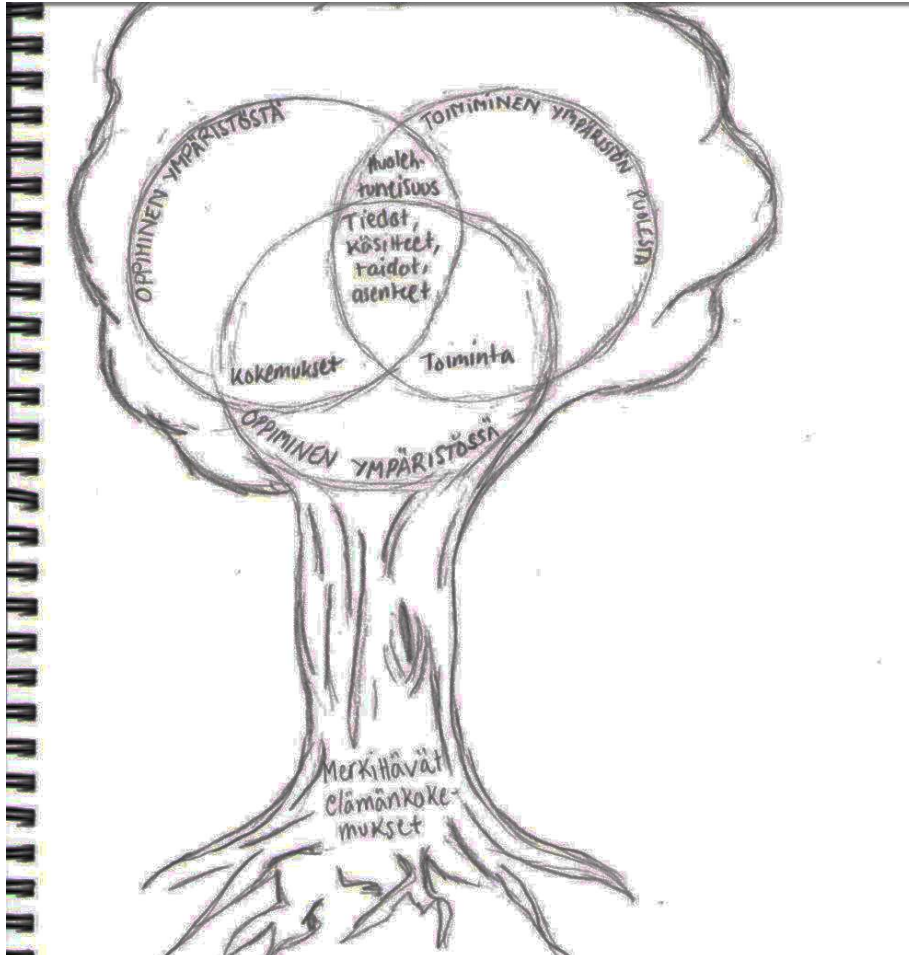
Kuten Parikka-Nihti toteaa kirjassaan: ”Iloa ja ihmettelyä. Ympäristökasvatus varhaislapsuudessa”, kestävän kehityksen kasvatuksen ja ympäristökasvatuksen teemoja ei ole liitetty varhaiskasvatuksen ohjaaviin asiakirjoihin riittävästi. Tällä hetkellä vielä valtakunnalliset strategiset ohjausjärjestelmät tai -hankkeet eivät sitouta toimijoita nostamaan kestävän kehityksen kasvatuksen merkitystä varhaiskasvatuksessa. Näin ollen yksittäiset kunnat ovat itse vastuussa ympäristökasvatuksen toteutumisesta varhaiskasvatuksessa. Kantavina voimina voidaan pitää yksittäisten kuntien arvoja ja tavoitteita sekä aiheeseen motivoitunutta ja innostunutta henkilökuntaa. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 150.)

Ympäristökasvatus on laadun kehittämistä, jossa siihen keskittyminen panee työyhteisön pohtimaan työn perustarkoitusta ja – tavoitteita. Tavoitteena voi olla parantaa kaikkien ihmisten elämänlaatua pidemmällä aikavälillä niin päiväkodissa kuin kotonakin. Asiakaskeskeisesti päiväkotitoimi voi ottaa huomioon kotien erilaiset tarpeet ja sen kautta myös kehittää niidenkin elämää ympäristöystävällisemmäksi. (Ojanen, Sinikka & Rikkinen, Hannele 1995, 83.)

7.5 Palmerin puumallin soveltaminen tuloksiin – varhaiskasvattajien käsityksiä päiväkotien ympäristökasvatuksen sisällöistä

Palmerin mukaan päivähoidon ulkopuolella tapahtuva kasvatus on erittäin tärkeässä roolissa. Jotta ympäristökasvatus olisi tarpeeksi vaikuttavaa, sitä tulisi toteuttaa kaikilla yhteiskunnan sektoreilla, eikä pelkästään kouluissa ja päiväkodeissa. (Cantell & Koskinen 2004, 68.) Ympäristössä oppimiseen Palmer liittää vahvasti toiminnallisuuden ja

kokemuksellisuuden. Nämä molemmat ovat peruslähtökohtia suomalaisessa varhaiskasvatuksessa kuin ympäristökasvatuksessakin. Kokemus tuottaa tietoja, taitoja ja kykyjä selviytyä ympäristössä, nämä on hankittu suorassa vuorovaikutuksessa fyysisen todellisuuden kanssa. (Raittila 2011, 213.)

Kuvio 2. Palmerin puumalli.

Palmerin puussa puun juuret ovat kiinnittyneet merkittäviin kokemuksiin, sillä ympäristökasvatus pohjautuu siihen, että oppijan kehitysvaihe, aiemmat tiedot ja kokemukset otetaan toiminnassa huomioon. Puumallin oksasto jakautuu kolmeen osaan, jotka kuvaavat ympäristökasvatuksen keskeisimpiä elementtejä. Ympäristökasvatuksen tulee tapahtua kolmella tasolla samanaikaisesti, ympäristössä, ympäristöstä ja ympäristön puolesta. (Cantell & Koskinen 2004, 69.) Alle kouluikäisten lasten oppiminen ympäristössä tapahtuu leikkimällä, liikkumalla ja nuuskimalla paikkoja. Siksi ympäristökasvatuksen tavoitteena on hyödyntää lasten omaa aktiivisuutta suuntaamalla heidän kokemuksiaan niin, että he saavat muodostettua monipuolisen ja rikkaan perustan ympäristösuhteelleen. (Raittila 2012, 213.) Ympäristöstä oppiminen tuottaa kokemuksen, huolenpidon ja

ympäristötietoisuuden myötä hankittua kriittistä ja empiiristä tietoa ympäristöstä, mikä on pohjimmiltaan perinteistä luonnontieteellistä ympäristön tutkimista. (Raittila 2012, 215.)

Ympäristökasvatus on arvokasvatusta, joka vaatii myös kasvattajilta arvovalintoja. Valitsemalla hyväksyvän, oikeudenmukaisen, yhteisöllisen ja kaikkia kunnioittavan ilmapiiiriin voi aikuinen kasvattaa osallistuvia ympäristövastuullisia tulevia kansalaisia. Jos ihminen on pienestä pitäen vaikuttamassa omaa ympäristöään koskevissa asioissa, on todennäköistä että hän on aktiivinen ympäristöasioissa myös vanhempana. (Raittila 2012, 217.)

Juuret – merkittävät elämäkokemukset: Lähes kaikki varhaiskasvattajat yhtä luokkaan ottamatta mainitsivat, että heillä on ollut merkittäviä elämäkokemuksia, jotka ovat vaikuttaneet heidän luontosuhteeseen ja toimintaan ympäristöä kohtaan. Näitä kokemuksia olivat muun muassa lapsuuden koti veden äärellä, vapaat leikit metsässä ja sienestäminen sekä marjastaminen perheen kanssa. Omat kokemukset ovat ohjanneet varhaiskasvattajien asenteita sekä omaa ympäristökasvatustoimintaa oman päiväkodin ryhmissä. Varhaiskasvattajien mukaan ympäristökasvatus tapahtuu tutkimukseen osallistuneen kunnan päiväkodeissa pääsääntöisesti luonnostaan päiväkodin arjen toiminnoissa usein kuitenkin sitä suurelta osin tiedostamatta.

Päiväkotien **oppiminen ympäristössä** toteutuu metsäretkillä, tutustumalla päiväkodin lähiympäristöön sekä päiväkodin omalla pihalla. Lapset saavat positiivisia kokemuksia ympäristöstä. Lapset oppivat eri aistien avulla (kuulo, näkö ja haju) sekä osallisuuden ja kokemisen kautta. **Oppiminen ympäristöstä** päiväkodeissa voidaan opettaa lapsille esimerkiksi erilaisista luonnon ilmiöistä, vuoden ajoista, eläimistä sekä kasveista. Päiväkodeissa **toimiminen ympäristön puolesta** toteutuu lähinnä mallioppimisen, kokemisen ja osallisuuden kautta. Ympäristön puolesta toimimista päiväkodeissa on esimerkiksi jätteiden lajittelu, sähkön-, veden- ja materiaalien kulutusten vähentäminen sekä askartelua käyttäen luonnosta kerättävistä materiaaleista tai kierrätysmateriaaleista. Lapsille voidaan myös opettaa ruoan ja tavaroiden kulutuksen vähentämiseen liittyen pitämällä huolta omista tavaroistaan sekä ottamalla ruokaa sen verran kuin itse jaksaa syödä.

7.6 Ympäristökasvatuksen merkitys lapselle – tuloksista tiivistetysti

Lapset pääsevät luonnossa kokemisen kautta nauttimaan, rauhoittumaan ja virkistäytymään. Lapset oppivat elämän kunnioittamista ja kestävän kehityksen periaatteiden ymmärtämistä. Lapset oppivat myös me-henkeä, yhteisöllisyyttä, toveruutta ja ystävyyttä sekä kaikkea mahdollista, mikä edellyttää hyvän maailman luomista. Varhaiskasvattaja on myös ympäristökasvattaja, jolla on vastuu lapsen kehityksestä ja luontosuhteen luomisesta. Lapsella on mahdollisuus oppia arvioimaan omien valintojensa ja tekojensa ympäristövaikutuksia ja toimimaan ympäristöä säästäen. Eräs varhaiskasvattaja totesi, että kestävä kehitys päiväkodeissa on ”tätä päivää”. Luonnossa lapsi oppii mallioppimisen, kokemisen ja osallisuuden kautta monipuolisesti häntä kiinnostavista aiheista, jotka taas tukevat positiivisesti kiinnostumista oppimisesta ja siirtymää kouluun.

7.7 Kestävän kehityksen ja ympäristökasvatuksen edistäminen päiväkodeissa

Tieto muuttaa asenteita. Koulutuksen ja tiedon jakaminen tuo tietoa ja ymmärrystä, mikä mahdollistaa ympäristökasvatuksen toteutumista suunnitelmasta toimintaan. Valtakunnallisten ja kunnallisten tavoitteiden sekä johtajuuden roolin merkitys on hyvin tärkeä työyhteisön sitoutumiselle kestävän kehityksen periaatteisiin sekä suunnitelmallisen ympäristökasvatuksen toteutumiseen. Työyhteisö ylläpitää keskustelua aiheesta ja välittää tietoa, toimintatapoja sekä ideoita toisilleen. Ympäristökasvatussuunnitelman merkitys ympäristökasvatuksellisen toiminnan toteutumiseksi päiväkodeissa auttaa toiminnan tiedostamiseksi ja sen toteutumisen tukemiseksi.

8 KESTÄVÄN KEHITYKSEN JA YMPÄRISTÖKASVATUKSEN KEHITTÄMINEN KUNNISSA

Kun tarkastellaan varhaiskasvatuksen arvopohjaa ja toimintaa, voidaan havaita, että arjen toiminta on monella tapaa luontaisesti jo kietoutunut ympäristökasvatukseen ja erityisesti kestäväan kehitykseen, jopa henkilöstön sitä itse tiedostamatta. Kuitenkin erittäin tärkeää olisi toiminnan kehittämisen kannalta, että tiedetään, mikä toimintaa ohjaa ja millaista arvomaailmaa pyritään ylläpitää. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 149.)

Lapset ovat tulevaisuutemme vanhempia ja kasvattajia. Annetaanhan heidän elää jo lapsina keskellä lumoavaa luontoa ja kokea se, mitä he voivat omille lapsillensa opettaa: elämän kunnioitusta, kiireettömyyttä, kauneutta ja kaiken keskinäistä yhteyttä; näin eivät linnut lakkaa laulamasta eikä aurinko aamulla herättämästä uuteen huomiseen. (Nyholm & Raja-Halli 1999, 3.)

”Suomi, jonka haluamme 2050”-yhteiskuntasitoumukseen on kirjattu Suomen kestäväan kehityksen tavoitteet. Sillä pyritään edistämään kestäväan kehitystä kaikkialla yhteiskunnassa. Sitoumuksessa on kirjattu yhteiskunnan eri toimijoiden sitoutuminen kestäväan kehityksen edistämiseksi. (Ympäristöministeriö 2013.) Kestäväan kehityksen yhteiskuntasitoumus on pitkän aikavälin tahtotila tulevaisuuden Suomesta. Sitoumuksen perustana on yhteisymmärrys muutoksen tarpeesta ja välttämättömyydestä. Siinä on sovittu tavoitteista ja toimintatavoista hyvän elämän mahdollistamiseksi nyt ja tulevaisuudessa. Tässä sitoumuksessa on tärkeää, että yhteiskunnan eri toimijat antavat omat sitoumuksensa, jotta se mahdollistaisi yhteisten tavoitteiden toteutumisen. (Ympäristöministeriö 2014. Kestäväan kehityksen yhteiskuntasitoumus) Kestäväan kehityksen kunnassa turvataan nykyisille ja tuleville asukkaille hyvän elämän mahdollisuudet. Otetaan huomioon taloudellisessa toiminnassa luonnon hyvinvointi ja tuetaan asukkaiden vaikutusmahdollisuuksia sekä sosiaalista oikeudenmukaisuutta. Kunnan on otettava huomioon päätösten vaikutukset muihin kuntiin. (Kuntaliitto 2015.)

8.1 Kestävän kehityksen kasvatuksen edistäminen Espoossa

Espoon ympäristökasvatusta varhaiskasvatuksessa on edistänyt KOVA- ympäristökasvatusprojekti vuosina 1998–1999. Tämä on hyvä esimerkki siitä, miten ympäristökasvatusta voisi kunnassa edistää. Tämän projektin päämääränä oli ympäristökasvatustyön kokonaisvaltaistaminen, siten, että se ei jäisi pelkästään aatteeksi suunnitelmaan tai jäisi ainoastaan toteutumaan päiväkodeissa, jossa on mahdollisuus ottaa Metsämörikkoulusta tai käyttää hyväksi Villa Elfvikin luontotalon kursseja. Idea sai kuitenkin alkunsa niistä, mutta toivottiin enemmän. Toivomuksena oli, että ympäristön hyvinvointi tultaisiin ottamaan huomioon koko hoitopaikan toiminnassa.

Projektin runkona oli varhaiskasvattajien koulutus ympäristökasvatuksessa. Aluksi projektiin kuului viisi eri päiväkotia. Kurssien teemana oli ympäristö- ja luonto-toiminta alle kouluikäisille eri menetelmin. Jokaiseen kurssitilaisuuteen osallistui eri työntekijä, jotta kaikki pääsivät tutustumaan projektin sisältöön ja pääsisivät paremmin mukaan yhteisen tavoitteen saavuttamiseen. Myös kurssien tuomat ajatukset levisivät tällä tavalla paremmin työpaikoille. Kurssiin kuului etätehtäviä, jotka suoritettiin päiväkodeissa. Etätehtävinä oli keskustelua, toimintaa sisällä ja ulkona luonnossa, sekä dokumentointia. Hankkeeseen osallistuvien päiväkotien ja leikkipuistojen tuottamat kirjalliset tuotokset olivat täynnä ideoita, mielenkiintoisia menetelmiä ja vakavasti pohdittuja asioita. Projektin lopussa arvioitiin projektin onnistumista, kulkua ja päämäärien saavuttamista työntekijöiden kyselyillä. vastauksista kävi ilmi, että kestävimmit kulutustavat olivat saaneet sijaa jopa 95 % mukana olleista työpaikoista. Kaikissa oltiin halukkaita jatkaamaan ympäristökasvatustyötä vielä projektin jälkeenkin. (Espoon ympäristökeskus 2009, 3-4.) Nykyään Espoo on Suomen ainoa kaupunki, joka on vuodesta 2011 ollut osa YK:n kestävän kehityksen verkostoa. Verkoston avulla Espoossa pyritään edistämään espoolaisten tietoisuutta ja ymmärrystä kestävästä elämäntavasta. Tavoitteena on tuoda kestävä elämäntapa ja hyvinvointi kaikessa toiminnassa, osaksi arkea, kasvatusta koulutusta ja työelämää. Espoon kaupungilla on ENO- verkkokoulun myöntämä Green cities- verkoston jäsenyys. (Espoo. Kestävän kehityksen Espoo (RCE) 2015.)

Haastattelussamme Suomen ympäristöopistossa kouluttaja Kettunen kertoi Espoon kaupungin edistyksellisestä toiminnasta kestävässä kehityksessä. Sitoutuminen kestäväan kehitykseen huomioidaan myös uusia työntekijöitä rekrytoimissa. Espoon kaupunki

kouluttaa varhaiskasvattajiaan ympäristökasvatuksessa lähettämällä heitä eri koulutuksiin, kuten esimerkiksi Suomen ympäristöopiston lyhyisiin sekä laajempaan 1,5 vuoden koulutukseen, josta saa ympäristökasvattajan tutkinnon. Tutkintoon kuuluu yhtenä osana tehdä ympäristökasvatussuunnitelma haluamaansa yksikköön/kuntaan. Suunnitelman voi liittää osaksi varhaiskasvatussuunnitelmaa. (Anna Kettunen 2015, henkilökohtainen tiedonanto.)

8.2 Varhaiskasvatuksen suunnitelmallinen KEKE-toiminta

KEKE-toiminta on kestävän kehityksen toimintaa. Hämeenkyrön varhaiskasvatussuunnitelmassa yhtenä tehtävänä on tukea lapsen luontosuhteen muodostumista ja tukea lasten kasvua kestävään elämäntapaan. Lapset oppivat arvostamaan ja kunnioittamaan luontoa sekä suojelemaan sitä luontoelämysten ja kokemusten kautta. Hämeenkyrön varhaiskasvatussuunnitelmassa on painopistealueina kestävän kehityksen kasvatusta ja hämeenkyröläisyys. Hämeenkyrössä toteutetaan myös erilaisia kestävän kehityksen tapahtumia, joita kutsutaan myös Keke-tapahtumiksi.

Keke-suunnitelma laaditaan yhteistyössä henkilöstön ja lasten kanssa. Mahdollisuuksien mukaan suunnitelman laadintaan voivat osallistua myös vanhemmat tai muut yhteistyötahot. Hämeenkyrön Keke-suunnitelma on samalla Vihreän lipun suunnitelma, jota arvioidaan vuosittain. Tämä suunnitelmallinen ja arjessa selvästi näkyvä toiminta on aloitettu kaudella 2014–2015.

Hämeenkyrön varhaiskasvatuksessa on toteutettu myös Keke-opas, ”Näimme Hämeenkyrössä arvostetaan luontoa ja tykätään kierrättää”, josta voi lukea, että millä tavoin kestävän kehityksen toiminta toteutuu Hämeenkyröläisessä päiväkodissa. Tämä opas on kirjoitettu kautena 2013 -2014 toteutetun Keke-projektin aineistosta. Keke-projekti saavutti 2. sijan valtakunnallisessa Kestävän kehityksen teko-kilpailussa vuonna 2014.

Hämeenkyröläisen varhaiskasvatuksen Keke-toiminnan merkitys on:

- vastuullisten ympäristökansalaisten kasvamisessa
- voidaan edistää varhaiskasvatuksen hyvinvointia, yhteisöllisyyttä ja turvallisuutta
- tutustutaan lasten kanssa lähiympäristöön ja luodaan heille turvallisuutta sekä autetaan lapsia juurtumaan kotiseudulleen
- säästetään vettä, energiaa ja luonnonvaroja nyt ja tulevaisuudessa
- usein säästyy myös rahaa
- yhteistyöllä edistetään toimijoiden osallisuutta, vaikuttamista ja hyvinvointia
- toiminnassa yhdistyvät kaikki kestävän kehityksen ulottuvuudet
  - ekologinen, taloudellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen

(Hämeenkyrö Terve ja turvallinen 2015.)

Hämeenkyrön varhaiskasvatus on liittynyt vuonna 2014 OKKA- säätiön ylläpitämään Kestävän kehityksen yhteiskuntasitoumukseen ”Suomi, jonka haluamme 2050”. OKKA- säätiö on Opetus-, kasvatus- ja koulutusalojen säätiö, jossa oppilaitosten kestävän kehityksen sertifiointi mahdollistaa kestävän kehityksen työn tukea. (Oppilaitosten kestävän kehityksen sertifiointi 2015.)

8.3 Johtajuuden merkitys toiminnan suunnittelussa ja tavoitteiden toteutumisessa

Koko organisaatiolla täytyy olla yhteinen näkemys organisaation perustehtävästä ja sen edellytyksistä, jotta voidaan ylläpitää varhaiskasvatustyön laadukasta toteuttamista ja henkilöstön hyvinvointia. Varhaiskasvatuksen laatu, henkilöstön hyvinvointi sekä johtajuus ovat yhteydessä toisiinsa, johon liittyvät työn- ja johtamisen jatkuvaa kehittämistä sekä arviointia. (Hujala & Fonsen 2009,4.) Jos henkilöstö kokee työnsä mielekkääksi ja merkitykselliseksi, vaikuttaa se työn laatuun positiivisesti, koska työhyvinvointi ja työssä viihtyminen kannustavat työntekijöitä panostamaan laadukkaaseen varhaiskasvatuksen toteutumiseen. Laadukas varhaiskasvatus vaatii laadukasta johtajuutta. Tässä keskeisenä on pedagoginen johtajuus. Työn sisällöllinen arviointi ja sen kehittäminen edistävät työnhallintaa. Osaamisen kehittäminen on tärkeä osa laadukasta varhaiskasvatusta. Joh-

tajuudessa osaamisen varmistaminen on tärkeä osa työnkuvaa. Keinoja siihen ovat täydennyskoulutus, oppimista tukeva ilmapiiri ja osaamisen jakaminen työyhteisössä. Kun kehitetään osaamista se lisää jatkuvuuden tunnetta ja luottamusta organisaatiota kohtaan sekä yhteisöllisyyden tunnetta työyhteisön jäsenten kesken, jolloin työhyvinvointi myös paranee. Yhtenä yhteisöllisyyttä vahvistavana menetelmänä ovat yhteiset koulutuspäivät. (Hujala & Fonsen 2009,6.)

Yhteinen ymmärrys varhaiskasvatuksen perustehtävästä on tärkeää varhaiskasvatuksen toteutumiselle. Johtaakseen on tiedettävä, mitä johtaa eli varhaiskasvatuksen johtamisen perustehtävänä on perustehtävän tiedostaminen ja sen selkeä määrittely. Varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteissa on määritelty varhaiskasvatuksen perustehtävät, jota voidaan pitää lähtökohtana. (Hujala, Fonsen & Heikka 2008, 43.) Perustehtävän määrittelyn lisäksi sitä tulisi jatkuvasti kyseenalaistaa ja arvioida. Kehittämistyö pitäisi olla jatkuva prosessi ja siihen kuuluu reflektiiviset taidot tiedostaa, ymmärtää ja tarkastella varhaiskasvatustyön tapoja. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 46.) Kontekstuaalisessa johtajuudessa jatkuvaa arviointia toteuttavat kaikki toimijat eli organisaation eri tahot, hallinto ja varhaiskasvattajat sekä yhteistyötahot ja myös vanhemmat ja lapset, jolloin toteutuu varhaiskasvatuksen monipuolinen kehittäminen. (Hujala, Fonsen & Heikka 2008, 43–45.)

Pedagoginen johtajuus on vastuun ottamista varhaiskasvatustyöstä ja sen laadun varmistamista. Se on myös perustehtävän kehittämistä ja huolehtimista henkilöstön hyvinvoinnista. Yhteisten pedagogisten keskustelujen kautta luodaan periaatteita, joilla visioita pystytään toteuttamaan. Henkilöstön hyvinvointiin kuuluu, että he kokevat olevansa merkityksellisiä asiantuntijatiimin jäseniä. (Hujala, Fonsen & Heikka 2008, 47.)

8.4 LYKE- verkosto

Luonto- ja ympäristökasvatuksen tukiverkosto LYKE on rakentunut luonto- ja ympäristökoulujen verkoston ympärille ja sitä koordinoi Suomen luonto- ja ympäristökoulujen liitto. Tämä jo koko Suomea kattava verkosto tukee varhaiskasvatusta ja perusopetusta luonto- ja ympäristökasvatuksessa sekä kestävän elämäntavan kysymyksissä. LYKE-

toimijat tarjoavat luonto- ja ympäristökoulupäiviä ja – tuokioita lapsille ja nuorille sekä koulutuksia kasvattajille ja opettajille. Melkein kuusikymmentä luonto- ja ympäristökoulua, nuorisokeskusta, luontokeskusta, leirikouluksista ja muuta toimijaa tarjoavat luonto- ja ympäristökasvatusohjelmia päivähoitoon ja kouluille. Toimintaa kehitetään mm. sertifiointin, vertaisauditoinnin ja koulutustapaamisten kautta. Tavoitteena on, että lopulta jokainen päiväkotia ja koulu saisi tukea luonto- ja ympäristökasvatuksessa sekä kasvatuksessa kestävään elämäntapaan. (Luonto- ja ympäristökasvatuksen tukiverkosto 2015).

9 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli tutkia varhaiskasvattajien näkemyksiä ympäristökasvatuksesta varhaiskasvatuksessa ja miten sitä voisi kehittää ja edistää päiväkodeissa. Varhaiskasvattajien näkemykset ympäristökasvatuksen asemasta päiväkotien toiminnassa tuki haastatteleminen asiantuntijoiden näkemyksiä sekä tutkimiamme teorioita. Tarkoituksena oli selvittää, miten ympäristökasvatus toteutuu tällä hetkellä pienessä eteläsuomalaisessa kunnassa ja miten sen toteutumista voisi edistää. Merkittävänä asiana pidämme tutkimuksessamme lapsen osallisuuden tärkeyttä lapsen luontokuvan ja ”hyvän elämän”- kestävän kehityksen mukaisen elämäntavan muodostumisessa.

Kuten jo johdannossa kerroimme, ympäristökasvatus on erittäin ajankohtainen aihe. Ympäristökasvatuksen tärkeyttä ja sen kauaskantoisia vaikutuksia ei voida enää sivuuttaa. Aihe on taas tulossa pinnalle ja toivottavasti entistä tärkeämpänä. Hallituksen ajaessa läpi lakia suuremmista päiväkodin lapsiryhmistä ja säästöistä, voimme ajatella että metsään meno ja luonnonmateriaalien käyttö askarteluissa ei maksa mitään. Positiivisena asiana voi ajatella myös, että useat haastateltavamme kertoivat selvästi erosta lapsen käytöksessä ennen metsään menoa ja sitä ennen. Rauhalliset leikit jatkuivat päiväkodin pihalla ja usein kynätehtävät sujuivat paremmin metsäretkipäivinä. Jos lapsiryhmiä kasvatetaan, toivottavasti metsä ja luonto säilyttävät rauhoittavan vaikutuksensa ryhmäkoosta huolimatta.

Varhaiskasvattajat puhuivat paljon lasten luontokuvan tukemisen merkityksestä. Haastattelemamme varhaiskasvattajat näyttivät kiinnostuksensa ympäristökasvatusta kohtaan ja nostivat sen yhdeksi tärkeäksi osaksi varhaiskasvatuksen pedagogiikkaa. Suurin osa oli selkeästi paneutunut aiheeseen, heiltä löytyi näkökulmia ja havaintoja. Kaikki haastateltavat kokivat asian hyvin tärkeäksi ja halusivat työssään päiväkodeissa ympäristökasvatukselle laajempaa esiintuloa, varhaiskasvatuksen suunnitelmissa ja koko työyhteisössä. Haastateltavat kokivat, että ympäristökasvatuksen toteutuminen tällä hetkellä on vielä pitkälti riippuvaista työyhteisön ja yksittäisten varhaiskasvattajien motivaatiosta. Varhaiskasvattajilla oli paljon kestävän kehityksen- ja ympäristökasvatuksen tavoitteita, jotka olivat usein niin sanotusti kirjoittamattomia. Osa haastateltavista mainitsi, että tavoitteet ja suunnitelmat pitäisi avata varhaiskasvatussuunnitelmissa. Siten ympä-

ristökasvatuksesta tulisi tavoite, johon kaikki pyrkisivät. Näin myös voitaisiin lasten osallisuus liittää ympäristökasvatuksen tavoitteisiin sekä lasten yksilökohtaiset mielenkiinnot, taidot, tiedot sekä mielipiteet. Kun lasten osallisuus ja yksilölliset tarpeet otetaan huomioon toiminnan suunnittelussa, tulee myös ympäristö- ja luontokasvatukseen mukaan spontaanisuus. Tämä tarkoittaa sitä, että varhaiskasvattaja voi huomioida lasten kysymyksiä ja osataan tarttua asioihin, joista lapset ovat aidosti kiinnostuneita. Eräs varhaiskasvattaja metsäesikouluryhmästä kertoi, että he pyrkivät ryhmässään osallistamaan lapsia mahdollisimman paljon toiminnan suunnittelussa. Lapsille annetaan aihe tai teema sekä välineet toteutukseen, jolloin lapset saavat ideoida ja päättää, mitä he halusivat tehdä. Erittäin tärkeää on tukea lasten luontokuvan kehitystä, yhdessä ihmettelyä, kokemista ja tutkimista. Varhaiskasvattaja mahdollistaa lapsen tutkimisen ja oppimisen sekä herättelee lasten kiinnostusta luonnon ihmeisiin ja ilmiöihin. Tämä lisää myös lapsen osallisuutta ja mielenkiintoa ympäristöönsä. Lapsen osallisuutta toiminnassa voidaan lisätä projektilähtöisesti, jolloin annetaan kasvattajalle aikaa lapsen havainnoimisen dokumentointiin, jossa kuvataan lapsen havaintoja, mielenkiinnon kohteita, kasvua, kehittymistä ja oppimista. Projektit mahdollistavat lapsen osallistavan oppimisen, antavat vastuuta lapselle tietojensa ja taitojensa karttumisessa. Lapsen lähikehityksen vyöhyke vaikuttaa yksilöllisesti siihen, mitä lapsi kulloinkin opettelee. Projekteissa lapset oppivat ja kokevat yhteisöllisyyttä sekä yhteistoiminnallisuutta. Projektilähtöisessä toiminnassa lapsi osallistuu oman ympäröivän yhteiskuntansa toimintaan. (Parikka-Nihti 2011, 47–48.)

Haastateltavat kokivat, etteivät kaikki työyhteisössä pidä aihetta niin tärkeänä eivätkä ole yhtä motivoituneita toteuttamaan ympäristökasvatusta ja tuomaan kestäväää kehitystä mukaan päiväkodin arkeen. Lähes kaikilla haastateltavilla oli merkittäviä elämäkokemuksia luonnosta, mitkä ovat vaikuttaneet heidän luontokuvan syntymiseen ja sitä kautta toimintaan ympäristöä kohtaan. Jos kuitenkin luontokuva puuttuu, pystyykö ihminen ymmärtämään luontosuhteen kehittymisen tärkeyden. Ymmärtääkö hän tällöin miten luontosuhdetta tulisi tukea, jotta hän voisi toiminnallaan antaa sitä päiväkodin lapsille. Kettunen Suomen ympäristöopistosta painottaa, että ympäristökasvatusta voi myös toteuttaa kaupungeissa. Luonnon ympäristöä voi kokea kaupungissa esimerkiksi puistojen läheisyydessä sekä pienissä ”kaupunkimetsissä”. Muulla tavoin aiheeseen voidaan lähestyä samalla tavoin, kuten pienemmällä paikkakunnalla, esimerkiksi yhdistämällä ympäristökasvatusta päiväkodin arjen toimintaan sekä teemoihin. (Kettunen 2015. Hen-

kilökohtainen tiedonanto.) Ympäristössä oppimisessa täytyy muistaa myös rakennettu ympäristö, eikä keskittyä vain luonnonympäristöön. Kaupunkiympäristössä lapsi voi kerätä kokemuksia monenlaisesta arkkitehtuurista, liikenteestä, erilaisista työpaikoista ja vapaa-ajan ympäristöistä. (Raittila 2011, 214.)

Varhaiskasvattajat tarvitsevat lisää tietoa ympäristökasvatuksen tärkeydestä ja miten sitä voi toteuttaa. He toivoivat enemmän suunnitelmallisuutta sen toteutumiseksi, johon vaikuttaa pitkälti myös kunnan arvot sekä johtajuuden rooli. Suunnittelu lähtee usein vuodenaajoista tai erilaisista teemoista, nämä näkyvät metsäretkinä ja erilaisina toimintoina, kuten askarteluina tai liikuntana. Kuitenkin tavoitteellisuus itse ympäristökasvatuksesta puuttui. Monet uskoivat, että osana ongelmaa on, että ajanpuutteen vuoksi ympäristökasvatuksen suunnitelmallinen ja tavoitteellinen toteutuminen jää usein taka-alalle. Tai sitä pidetään ainakin hyvänä tekosyynä. Kuitenkin kaikkia orientaatioita voidaan yhdistää arjen toimintoihin, mutta siihen tarvitaan vain tietoa. Tieto lisää myös oikeaa asennetta, mikä on myös tärkeää. Eräs varhaiskasvattaja nosti yhteistyön merkityksen tärkeyden, jossa yhdessä toimitaan ja keksitään ratkaisuja sekä ohjataan toisiamme. Yhteistyö voi olla tiedon ja menetelmien jakamista sekä tutustumista eri ryhmien ja jopa eri päiväkotien toimintaan. Eräs varhaiskasvattaja ehdotti, että konkreettisesti parhaiten tutustuu muiden ryhmien toimintaan ja menetelmiin, kun menee tutustumaan paikan päälle.

Toivoimme, että teemahaastatteluissa pääsimme herättelemään varhaiskasvattajia miettimään, mitä ympäristökasvatus oikeasti on ja mikä merkitys siitä on lapselle. Varhaiskasvattajat pohtivat toimintaansa myös kriittisesti. Useasti haastatteluissa toistui se, että ympäristökasvatus toteutuu kyllä monella tavoin kuten metsäretkillä, mutta sitä ei tiedosteta, eikä se kuulu suunnitelmallisesti kasvatuksellisiin sisältöihin. Haastateltavat kokivat, että varhaiskasvattaja on myös ympäristökasvattaja, kun he asiaa miettivät tarkemmin. Tarkoituksenamme oli kehittää ammatillista kasvua varhaiskasvattajana sekä ympäristökasvattajana. Koemme, että varhaiskasvattajat näkivät ympäristökasvatuksen sekä lapsen luontosuhteen muodostumisen tärkeyden ja tarpeen kehittää tulevaisuudessa niiden toteutumista omassa työssään.

Meillä on vastuu tulevina sosionomeina ja lastentarhanopettajina omalla toiminnallamme toteuttaa ympäristökasvatusta työssämme ja tukea lasten luontosuhteen kehittymistä.

Pystymme omalla tiedollamme ja ymmärryksellämme edistämään kestäväää kehitystä ja ympäristökasvatuksen toteutumista työyhteisöissämme. Olemme jatkossa kiinnostuneet myös lasten näkökulmasta aiheeseen ja toivomme että kasvatuskumppanuuden kautta voisi edistää lapsen perheen suhdetta luontoon ja toimintaan ympäristöä kohtaan.

LÄHTEET

- Aaltola, Juhani, Valli, Raine 2015. Ikkunoita tutkimusmetodeihin1. Jyväskylä: PS-kustannus
- Ajankohtaista lainsäädännössä 8.5.2015. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 10.11.2015.
https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/lait_oppaat/ajankohtaista_lainsaadannossa
- Alasuutari Pertti 2001. Laadullinen tutkimus. Vastapaino: Tampere.
- Cantell, Hannele. & Koskinen, Sanna. (2004.) Ympäristökasvatuksen tavoitteita ja sisältöjä. Teokses-sa Cantell, Hannele. (toim.) Ympäristökasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 60-79.
- Chawla, Louise & Flanders Cushing, Debra 2007. Environmental Education Research. Education for strategic environmental behavior. Viitattu 15.9.2015
<http://www.colorado.edu/cye/sites/default/files/attached-file>
- Laki lasten päivähoitosta. <https://www.edilex.fi/lainsaadanto/19730036> Viitattu 23.11.2015
- Espoo 2015. Kestävän kehityksen Espoo (RCE). Viitattu 2.11.2015.
[.http://www.espoo.fi/fi-FI/Asuminen_ ja_ ymparisto/ Ymparisto_ ja_ luonto/ Kestavan_ kehityksen_ Espoo_ RCE/ Kestavan_ kehityksen_ Espoo_ RCE\(7281\)](http://www.espoo.fi/fi-FI/Asuminen_ ja_ ymparisto/ Ymparisto_ ja_ luonto/ Kestavan_ kehityksen_ Espoo_ RCE/ Kestavan_ kehityksen_ Espoo_ RCE(7281))
- Espoon ympäristökeskus 1999. KOVA Kokonaisvaltainen ympäristökasvatusprojekti varhaiskasvattajille. Viitattu 30.10.2015.
<http://www.espoo.fi/download/noname/%7B87CD6501-6E6E-472B-B31E-CB19C8203A1F%7D/36824>
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara Paula 2008. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara Paula 2007. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi
- Holopainen, Inka 2015. Lähde metsään. Ympäristökasvatus 2/2015. Helsinki: Suomen Ympäristökasvatuksen Seura ry
- Hujala, Eeva & Fonsen, Elina 2009. Loppuraportti johtajuus ja varhaiskasvatuksenlaatu-projekti.

- <https://www.tsr.fi/tsarchive/files/TietokantaTutkittu/2008/108041Loppuraportti.pdf>
- Hujala, Eeva, Fonsen, Elina & Heikka, Johanna 2008. Varhaiskasvatuksen johtajuuden ytimessä – tutkimuksen ja käytännön puheenvuoroja. Viitattu 30.10.2015. <http://www.uta.fi/edu/johtajuusfoorumi/julkaisut/030309Fooruminjulkaisu.pdf>
- Hämeenkyrö terve ja turvallinen 2015. Kestävän kehityksen kasvatus. Viitattu 14.11.2015. <http://www.hameenkyro.fi/palvelut/kasvatus-ja-opetus/varhaiskasvatus/kestavan-kehityksen-kasvatus/>
- Järvinen. Mervi., Laine. Anne., Hellman- Suominen. Kirsi. 2009. Varhaiskasvatusta ammattitaidolla. Hämeenlinna: Kirjapaja
- Kangassalo, Karila & Virtanen 2000. Omat opetussuunnitelmat esiopetuksessa. Tampere: Tammi.
- Karlsson, Liisa 2012. Lapsinäkökulmaisen tutkimuksen ja toiminnan poluilla. Teoksessa: Karlsson, Liisa & Karimäki, Reeli. (toim.) Sukelluksia lapsinäkökulmaiseen tutkimukseen ja toimintaan. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopistopaino.
- Kaskinen, Anna-Mari 2007. Mikä on oikein? Pohditaan yhdessä. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino oy.
- Kettunen, Anna 2015. Sykli Suomen ympäristöopiston kestävän kehityksen kouluttajan henkilökohtainen tiedonanto. Keskustelu 27.9.2015.
- Kuntaliitto 2015. Viitattu 2.12.2015. <http://www.kunnat.net/fi/asiantuntijapalvelut/ymparisto/kestava-kehitys/Sivut/default.aspx>
- Lahden kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma 2005. Viitattu 2.9.2015. [http://www.lahti.fi/www/images.nsf/files/CBC954EDDE948D68C22576F20041F0B6/\\$file/Lahden%20kaupungin%20varhaiskasvatussuunnitelma.pdf](http://www.lahti.fi/www/images.nsf/files/CBC954EDDE948D68C22576F20041F0B6/$file/Lahden%20kaupungin%20varhaiskasvatussuunnitelma.pdf)
- Laki lasten päivähoitosta. Finlex 36/1973. Viitattu 6.11.2015 <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1973/19730036>.
- LYKE 2015. Luonto- ja ympäristökasvatuksen tukiverkosto. Viitattu 13.11.2015. <http://www.luontokoulut.fi/mika-lyke/>

- Maanystävät 2013. Globaalikasvatus. Viitattu 23.9.2015.
<http://www.maanystavat.fi/index.php?cat=159&lang=fi&mstr=2>
- Manner, Hanniina 2015. Pääkaupunkiseudun Kierrätyskeskuksen ympäristökasvattajan henkilökohtainen tiedonanto. Sähköinen haastattelu 15.10.2015.
- Mannerheimin lastensuojeluliitto i.a. Viitattu 7.9.2015
http://www.mll.fi/vanhempainnetti/lasten_leikit/leikin_merkitys_lapselle/
- Minttu, Matti 2015. Lastentarhanopettajien näkemyksiä lasten luontokuvasta ja luontokuvan tukemisesta varhaiskasvatuksessa. Kasvatustieteen pro gradu-tutkielma. Oulu: Oulun Yliopisto
- Nyholm, Sari & Raja-Halli, Susanna 1999. Esipuhe. Teoksessa Lili-Ann Wolff (toim.) KOVA Kokonaisvaltainen ympäristökasvatusprojekti varhaiskasvattajille. Villa Elfvik. Espoo ympäristökeskus 2000. Viitattu 14.12.2014.
<http://www.espoo.fi/download/noname/%7B87CD6501-6E6E-472B-B31E-CB19C8203A1F%7D/36824>
- Ojanen, Sinikka & Rikkinen, Hannele 1995. Opettaja ympäristökasvattajana. Juva: WSOY.
- Parikka-Nihti, Mari 2011. Pieniä puroja. Kasvua kohti kestävästä kehitystä. Helsinki: Lasten Keskus.
- Parikka-Nihti, Mari & Suomela, Liisa 2014. Iloa ja ihmettelyä. Ympäristökasvatus varhaislapsuudessa. Juva: PS-kustannus.
- Parikka-Nihti, Mari 2015. Suomen ladun projektipäällikön henkilökohtainen tiedonanto. Sähköinen haastattelu 2.10.2015
- Pekkarinen, Elina 2011. Artikkelissa: Suojeltu lapsuus? Raportti lapsuudentutkimuksen päiviltä. Aalto, Maarit, Alasuutari; Heino, Tarja; Lamponen, Tuuli & Rautanen, Niina 2011. Viitattu 23.9.2015.<http://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2012/09/Suojeltu-lapsuus.pdf>
- Pääkaupunkiseudun kierrätyskeskus 2008. Ympäristökasvatuksen käsitteiden määrittelmäluonnos. Hankeraportti. Viitattu 15.9.2015.
http://www.kierratyskeskus.fi/files/98/kasitehanke_raportti.pdf
- Nykänen, Riitta & Kinnunen, Juha 1992. Taivaan merkit - pienten lasten ympäristökasvatus. Mannerheimin Lastensuojeluliitto: Helsinki.
- Rainio, Anna Pauliina. Vastarinnasta osallisuuteen-toimijaksi juonellisessa leikkipedagogiassa. toim. Karlsson, Liisa & Karimäki, Reeli 2012. Sukelluksia

- lapsinäkökulmaiseen tutkimukseen ja toimintaan. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopistopaino
- Raittila, Raija. 2012. Ympäristökasvatus on lasten toimintaa. Teoksessa Hujala, Eeva. & Turja, Leena (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 208–218.
- Suomen Latu. Lapset ja nuoret. Metsämörri. Viitattu 30.10.2015.
http://www.suomenlatu.fi/suomen_latu/lapset_nuoret/metsamorri/
- Suomen Ympäristökasvatuksen Seura 2014. Vihreä Lippu 2014. Mikä vihreä lippu? Viitattu 10.11.2015. <http://www.vihrealippu.fi/vl/mika>
- Sykli Suomen ympäristöopisto 2012. Sykli- yleisesittely. Viitattu 16.11.2015.
<http://www.sykli.fi/fi/sykli/syklin-yleisesittely>
- Sykli Suomen ympäristöopisto 2012. Ympäristöalan erikoisammattitutkinto. Viitattu 16.11.2015. <http://www.sykli.fi/fi/koulutukset-1/ymparistoalan-erikoisammattitutkinto/ymparistokasvattajan-koulutusohjelma>
- THL 2015. Nuorten ajankäyttö. Viitattu 19.11.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/alkoholitupakka-ja-riippuvuudet/rahapelit/nuoret-pelissa/digitaalisen-pelaamisen-riskit-nuorille/nuorten-ajankaytto>
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2013. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2015, tiedote varhaiskasvatuslain voimaantulosta. Varhaiskasvatuslain ensimmäinen vaihe voimaan 1.8.2015. Laki-muutoksen keskeinen sisältö. Viitattu 10.11.2015
http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/koulutuspolitiikka/vireilla_koulutus/varhaiskasvatus/liitteet/Vaka1_liite.pdf
- Ulkoasiainministeriö 2015. Luonnonvarojen kestävä hallinta ja ympäristönsuojelu. Viitattu: 14.5.2015. <http://www.formin.fi/public/default.aspx?nodeid=40178>
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus oppaita 56. Tampere Yliopistopaino
- Vilka, Leena 1993. Ympäristöetiikka. Helsinki: Yliopistopaino.
- WWF 2015. Luonnonvarat loppuvat tänään - kasvanut hiilijalanjälkemme aikaisti maailman ylikulutuspäivää lähes viikolla. Viitattu 23.9.2015.

<http://wwf.fi/wwf-suomi/viestinta/uutiset-ja-tiedotteet/Luonnonvarat-loppuivat-tanaan---kasvanut-hiilijalanjalkemme-aikaisti-maailman-ylikulutuspaivaa-lahes-viikolla-2545.a>

Ympäristöministeriö 2013. Kestävä kehitys. Viitattu 2.12.2015. http://www.ym.fi/fi-FI/Ymparisto/Kestava_kehitys

Ympäristöministeriö 2014. Kestävän kehityksen yhteiskuntasitoumus. Viitattu 2.12.2015. http://www.ym.fi/fi-FI/Ymparisto/Kestava_kehitys/Kestavan_kehityksen_yhteiskuntasitoumus

LIITE 1 Teemahaastatteluiden kysymykset

1. Muistatko jonkin merkittävän kokemuksen lapsuudestasi / nuoruudestasi, millä on mielestäsi ollut vaikutusta luontosuhteesi muodostumiseen?
2. Millä tavoin päiväkodin toiminnassa näkyy ympäristöystävällisyys ja suhde luontoon?
  - Kierrätättekö?
  - Pyrittekö säästämään vettä ja energiaa?
  - Mitä muuta teette?
3. Kuinka usein käytte ryhmänne kanssa retkellä luonnon ympäristössä?
  - Kerro jotain esimerkkejä siitä, mitä teette luonnossa? Kuinka suunnitelmallista se on? Onko teillä esimerkiksi suunniteltuja teemoja?
  - Onko mielestänne kaikissa Suomen päiväkodeissa mahdollisuutta ympäristökasvatukseen ja liikkumaan luonnon ympäristössä? Jos ei niin, mikä estää?
  - Millä muulla toiminnalla voitte edistää ympäristötietoutta ryhmässänne?
4. Mitä ympäristökasvatus päiväkodissa mielestänne käsittää?
  - Onko teillä siihen mitään ohjeistuksia olemassa?
  - Miten suunnittelette toimintaa?
  - Kuinka tärkeää mielestänne on kestävän kehityksen kasvatus ja Ympäristökasvatus varhaiskasvatuksessa? Mitä lapsi siitä saa?
  - Kuuluuko ympäristökasvatus osana päiväkotinne toimintaan?
5. Miten kestävää kehitystä ja ympäristökasvatusta päiväkodeissa voisi edistää?
  - Onko mielestänne siihen tarpeeksi ohjausta ja koulutusta?
  - Kuinka paljon mielestänne riippuu omasta ja työyhteisön asenteista, että ympäristökasvatus toteutuu?
6. Kuinka suuri merkitys valtakunnallisilla varhaiskasvatuksen perusteilla sekä kunnan varhaiskasvatussuunnitelmalla on kestävän kehityksen kasvatuksen ja ympäristökasvatuksen toiminnan suunnitteluun?

LIITE 2 Asiantuntijahaastatteluiden kysymykset

1. Mitä päiväkotien kestävän kehityksen kasvatukseen ja ympäristökasvatukseen kuuluu?
2. Mitkä ovat sen päälinjat?
3. Kuinka tärkeänä koette ympäristökasvatuksen toteutumisen jo päiväkodeissa?
4. Mitä hyötyä on lapselle ympäristökasvatuksesta?
5. Millaisena koette ympäristökasvatuksen nykyisen tilan suomalaisissa päiväkodeissa?
6. Miten päiväkotien varhaiskasvattajia voitaisiin innostaa kestävän kehityksen työhön ja ympäristökasvatukseen?
7. Miten voisimme edistää kestävän kehityksen kasvatuksen ja ympäristökasvatuksen toteutumista varhaiskasvatuksessa?